

ΕΒΔΟΜΗ ΔΙΑΛΕΞΗ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΝΤΙΝΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ

Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο
Τιράνων, Δυρραχίου
και πάσης Αλβανίας κ.κ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟ
“Τρομοκρατικές ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση”

και Τελετή Αναγόρευσης του σε Επίτιμο
Διδάκτορα της Σχολής Κοινωνικών
Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής

Ο Κωνσταντίνος Λεβέντης γεννήθηκε στη Λάρνακα το 1938. Φοίτησε στα δημοτικά σχολεία της Μόρφου και του Στόκμπριτζ του Χάμσαϊαρ (Αγγλία) και για τις γυμνασιακές του σπουδές στο Σχολείο Χάρρουου της Αγγλίας. Πήρε δίπλωμα Κλασικών Σπουδών από το Κολλέγιο Κλέαρ του Κέιμπριτζ (Αγγλία).

Εργάστηκε στις Εταιρείες Α.Γ. Λεβέντη και Σία στη Γκάνα από το τέλος του 1959 ως τα μέσα του 1963 και κατόπιν στις εταιρείες Α. Γ. Λεβέντη στη Νιγηρία, όπου προήχθη σε Διευθυντή. Για ορισμένο χρονικό διάστημα διετέλεσε Πρόεδρος διάφορων εταιρειών του Συγκροτήματος.

Του απενεμήθησαν οι πιο κάτω διακρίσεις: *Ταξιάρχης του Τάγματος του Φοίνικα (Ελληνική Δημοκρατία), Ταξιάρχης του Τάγματος Γραμμάτων και Τεχνών (Γαλλία), Στάρα Πλάνινα (Βουλγαρία), Άρχων Ορφανοτρόφος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Σταυρός του Αποστόλου και Ευαγγελιστού Μάρκου, Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, LLD Honoris Causa, Πανεπιστημίου Γκάνας, Αργυρούν Μετάλλιο της Ακαδημίας Αθηνών, Επίτιμος Εταίρος του Πανεπιστημίου Βορείου Λονδίνου. Σύμβουλος του Οργανισμού Europanostra, Επίτροπος της Γενναδίου Βιβλιοθήκης.*

Από το 1979 υπήρξε Πρόεδρος του Συμβουλίου του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη και προήδρευε των δραστηριοτήτων των αδελφών Ιδρυμάτων «Αναστάσιος Γ. Λεβέντης» στην Κύπρο και στη Νιγηρία. Το 1979 διορίσθηκε Πρέσβης και Μόνιμος Εκπρόσωπος της Κύπρου στην Ουνέσκο, θέση που κατείχε μέχρι τον θάνατό του. Υπηρέτησε ως μέλος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου Κύπρου και άλλων συμβουλίων εθελοντικών, μη κερδοσκοπικών, οργανισμών.

Το 1970 ενυμφεύθη την Εντμέ Βασιλειάδη. Απέκτησαν δύο υιούς, τον Αναστάση και τον Γεώργιο και μια θυγατέρα, τη Λουΐζα.

Γενική Επιμέλεια/Συντονισμός: Μαρίζα Λαμπίρη,
Συντονίστρια του Τομέα
Προώθησης και Προβολής,
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχεδιασμός / Σελίδωση: T&E Polydorou Design Ltd

Εκτύπωση: xxxxxxxxxxxx

Η έβδομη ετήσια διάλεξη εις μνήμην
Ντίνου Λεβέντη έλαβε χώραν
την Πέμπτη, 17 Ιουνίου 2010,
στην Αίθουσα Τελετών
του Πανεπιστημίου Κύπρου

Copyright © 2010
Πανεπιστήμιο
Κύπρου

Περιεχόμενα

4

Σκεπτικό

8

Χαιρετισμός του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κύπρου
Καθηγητή Σταύρου Α. Ζένιου

14

Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του ομιλητή
από τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Επιστημών της
Αγωγής, Σταύρο Σ. Φωτίου (επισυνάπτω την ομιλία του)

26

Ομιλία από τον Αρχιεπίσκοπο Τράνων, Δυρραχίου
και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιο, με θέμα Τρομοκρατικές
ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση

64

Συνέντευξη στην Αντιγώνη Σολομωνίδου – Δρουσιώτου για την
εφημερίδα Ο Φιλελεύθερος

Σκεπτικό

Ο αείμνηστος Ντίνος Λεβέντης υπήρξε μια διακεκριμένη προσωπικότητα με ανεκτίμητη συνεισφορά στην κυπριακή κοινωνία. Ως Πρόεδρος του Ιδρύματος Λεβέντη, σε μια περίοδο που υπήρξε αποφασιστική για την Ευρωπαϊκή πορεία της Ελλάδας και της Κύπρου, ανέδειξε τον πολιτισμό τους και διευκόλυνε την ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή /Ενωση. Διεθνώς αναγνωρισμένη προσωπικότητα, διορίστηκε το 1977 ως Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Κύπρου στην ΟΥΝΕΣΚΟ και εργάστηκε με ζήλο για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου και την επαναπροσέγγιση των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους. Το 1995 ο Ντίνος Λεβέντης διορίστηκε ως μέλος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου Κύπρου, το οποίο βρήκε ένα σπουδαίο, δημιουργικό και σεμνό συμπαραστάτη. Ως μέλος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου, ο Ντίνος Λεβέντης συνέβαλε σημαντικά στη θεμελίωση της αναγκαίας υλικής και επιστημονικής υποδομής και στην επίτευξη των στόχων του Πανεπιστημίου, ώστε να αποκτήσει το ίδρυμα διεθνή παρουσία στον επιστημονικό χώρο.

Στον επικήδειο του Ντίνου Λεβέντη η JudithHerrin ανέφερε χαρακτηριστικά: "Μιλούσε λίγο, χαμογελούσε πολύ και προέβη σε αναρίθμητες καλές πράξεις". /Ηταν πολυμαθής, καλοσυνάτος και προπάντων σεμνός. Η σεμνότητα είναι μία λέξη που κυριαρχεί στα κείμενα που αναφέρονται στην προσωπικότητα και στο χαρακτήρα του.

Αναγνωρίζοντας την ανεκτίμητη προσφορά τού σημαντικότερου αυτού ανθρώπου, που απεβίωσε το 2002, η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Κύπρου αποφάσισε να καθιερώσει ετήσια διάλεξη εις μνήμην του, που θα πραγματοποιείται περί τα μέσα Μαΐου, στο πλαίσιο των επίσημων εορτασμών του Πανεπιστημίου Κύπρου για την Ημέρα της Ευρώπης. Οι ομιλητές, διακεκριμένες προσωπικότητες, θα προσκαλούνται στην έδρα του Πανεπιστημίου Κύπρου και τα κείμενα των διαλέξεών τους θα εκδίδονται σε ειδικό τεύχος.

Ετσι, το Πανεπιστήμιο θα διατηρήσει ζωντανή και θα τιμά τη μνήμη ενός ευπατρίδη της Ευρώπης που συνέτεινε όσο λίγοι στην πρόοδο του ανώτατου πνευματικού ιδρύματος της ιδιαίτερης πατρίδας του.

Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος με τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Καθηγητή Σταύρο Α. Ζένιο

Χαιρετισμός του Πρύτανη
του Πανεπιστημίου Κύπρου
Καθηγητή Σταύρου Α. Ζένιου
στην Έβδομη Ετήσια Διάλεξη
εις μνήμην Ντίνου Λεβέντη

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι, το Πανεπιστήμιο Κύπρου σας καλωσορίζει στην Έβδομη Ετήσια Διάλεξη εις μνήμην Ντίνου Λεβέντη, η οποία αποτελεί την κορυφαία εκδήλωση των εορτασμών που διοργανώνει ετησίως το Πανεπιστήμιο για την Ημέρα της Ευρώπης.

Η αποψινή εκδήλωση καθιερώθηκε από το Πανεπιστήμιο Κύπρου με στόχο την αναγνώριση της ανεκτίμητης προσφοράς του αείμνηστου Ντίνου Λεβέντη, τόσο στην επιτέλεση του έργου του Πανεπιστημίου από τη θέση που κατείχε ως μέλος του Συμβουλίου, όσο και στην προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, την επαναπροσέγγιση των δύο εθνοτικών ομάδων της Κύπρου, καθώς και σε άλλα καιρία θέματα που απασχόλησαν κατά καιρούς τον τόπο μας. Αποτινουμε, λοιπόν, φόρο τιμής στη διακεκριμένη αυτή προσωπικότητα με την ουσιαστική συμβολή στην κυπριακή κοινωνία.

Οι ομιλητές της Διάλεξης Λεβέντη είναι επιστήμονες, πολιτικοί, θρησκευτικοί ηγέτες, επιχειρηματίες, με βαρυσήμαντο έργο και εξαιρετική απήχηση στο κοινό. Ξεκινώντας στις 17 Μαΐου του 2003 με τον εκπρόσωπο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Αθήνα, Μητροπολίτη Περγάμου κ. Ιωάννη, είχαμε την τύχη να φιλοξενήσουμε, μεταξύ άλλων, ως ομιλητές στις Διαλέξεις Λεβέντη τον Καθηγητή Noam Chomsky και το Δρα John Brademas, Επίτιμο Πρόεδρο του Πανεπιστημίου της Νέας

Ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Κύπρου, Καθηγητής Σταύρος Α. Ζένιος

Υόρκης και πρώην Γερουσιαστή των Ηνωμένων Πολιτειών. Στον κατάλογο αυτών των διακεκριμένων προσωπικοτήτων προστίθεται τώρα και ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος, κάτι το οποίο αποτελεί εξαιρετική τιμή για το Ίδρυμά μας.

Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης, η Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου πραγματοποιεί ειδική δημόσια Συνεδρία κατά την οποία θα αναγορεύσει τον Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας Αναστάσιο σε Επίτιμο Διδάκτορα της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής.

Στην ειδική δημόσια συνεδρία ο Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής, Σταύρος Φωτίου, θα παρουσιάσει το έργο και την προσωπικότητα του τιμωμένου.

Ο Κοσμήτορας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής, του Πανεπιστημίου Κύπρου, Καθηγητής Αθανάσιος Γαγάτση, θα αναγνώσει το ψήφισμα για την αναγόρευση και θα προσκομίσει την τήβεννο του Πανεπιστημίου Κύπρου για την περιένδυση του τιμωμένου.

Η ειδική δημόσια συνεδρία θα λήξει με την ομιλία που θα παραθέσει, στο πλαίσιο της Έβδομης Ετήσιας Διάλεξης Λεβέντης, ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας Αναστάσιος, Επίτιμος πλέον Διδάκτορας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής, με θέμα, Τρομοκρατικές ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΟΜΟΦΩΝΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ,
ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ,
ΕΠΕΙΔΗ Ο

*Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων,
Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας
κ.κ. Αναστάσιος*

ΕΓΚΡΑΤΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΘΕΡΑΠΩΝ
ΔΙΑΚΡΙΘΗΚΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΡΥΣΗΜΑΝΤΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ
ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ,
Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
ΑΠΟΦΑΣΙΣΑΝ ΟΜΟΦΩΜΑ ΝΑ ΤΟΥ ΑΠΟΝΕΙΜΟΥΝ ΤΗΝ ΥΨΙΣΤΗ ΤΙΜΗ
ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΤΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΝΑ ΑΠΟΝΕΜΟΥΝ:

ΝΑ ΤΟΝ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΟΥΝ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΙ ΝΑ ΑΝΑΓΡΑΦΟΥΝ ΤΟ ΨΗΦΙΣΜΑ ΑΥΤΟ ΣΕ ΜΕΜΒΡΑΝΗ
ΓΙΑ ΝΑ ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙ Ο ΚΟΣΜΗΤΟΡΑΣ ΚΑΙ ΝΑ ΤΟΥ ΤΟ ΕΠΙΔΩΣΕΙ
Ο ΠΡΥΤΑΝΗΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΤΕΛΕΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ

ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
ΤΗ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΙΟΥΝΙΟΥ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΔΥΟ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΕΚΑ

Σταύρος Α. Ζένιος
Ο ΠΡΥΤΑΝΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ Α. ΖΕΝΙΟΣ

Αθανάσιος Γαγάτσης
Ο ΚΟΣΜΗΤΟΡΑΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΑΓΑΤΣΗΣ

Παρουσίαση του έργου και της
προσωπικότητας του ομιλητή
από τον Αναπληρωτή Καθηγητή
του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής,
Σταύρο Σ. Φωτίου

Α' Ομιλητής στην αποψινή έβδομη ετήσια διάλεξη εις μνήμη Ντίνου Λεβέντη - αυτού του μεγάλου άρχοντα του τόπου μας - είναι ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος, ένα κορυφαίο ανάστημα της Εκκλησίας, της κοινωνίας, της παιδείας. Η σύντομη παρουσίαση του προσώπου και του έργου του γίνεται με το σεβασμό και την αγάπη ενός μαθητή, τού οποίου ο δάσκαλος λάμπρυνε τη ζωή.

Ο Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιος γεννήθηκε στον Πειραιά το 1929. Στη ζωή και το έργο του συνυπάρχουν αρμονικά η ιερατική διακονία, η επιστημονική μαθητεία και η κοινωνική μαρτυρία.

Η ιερατική διακονία του άρχισε το 1960 με τη χειροτονία του σε διάκονο. Το 1964 χειροτονήθηκε Αρχιμανδρίτης και το 1972, εκτιμώντας τα εξαιρετά του προσόντα, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος τον εξέλεξε Επίσκοπο Ανδρούσης. Το 1992, ως επιστέγασμα της μαρτυρίας του, η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον εξέλεξε Αρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας.

Για τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο όλες οι βαθμίδες της ιεροσύνης είναι βαθμίδες διακονίας για την ενότητα των πάντων εν Θεώ. Έτσι, γέννησε στις καρδιές των ανθρώπων την πίστη για ένα καλύτερο κόσμο, την ελπίδα για πληρότητα ζωής,

την αγάπη για τη δημιουργία. Ως ιεραπόστολος στην Αφρική, μεταξύ πολλών άλλων, ανήγειρε ναούς, σχολεία, φιλανθρωπικά ιδρύματα, θεράπευσε βιοτικές και υπαρξιακές ανάγκες.

Ως Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας χειροτόνησε 145 κληρικούς, συγκρότησε 400 ενορίες, έκτισε 150 νέους ναούς, ίδρυσε 50 κέντρα νεότητας. Ανέπτυξε πρωτοποριακά προγράμματα στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας, της κοινωνικής πρόνοιας, της αγροτικής ανάπτυξης, της οικολογίας. Ίδρυσε στα Τίρανα Διαγνωστικό Ιατρικό Κέντρο και τρία πολυιατρεία σε άλλες πόλεις, όπως, επίσης, και το πρώτο στην Αλβανία Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης. Κατά τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία οργάνωσε ευρύτατο ανθρωπιστικό πρόγραμμα, το οποίο βοήθησε 33 χιλιάδες πρόσφυγες. Προπάντων επέμενε στην ανάγκη ειρήνευσης και συνεργασίας στην περιοχή. Ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος προσέφερε υλική και πνευματική αρωγή σε κάθε εμπέριστατο άνθρωπο, ανεξάρτητα από χρώμα, φυλή, θρησκεία, έθνος, χαρακτηριστικά.

Ως αναγνώριση της ιερατικής του διακονίας ο Μακαριότατος παρασημοφορήθηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων, το Πατριαρχείο Ρωσίας και την Εκκλησία Κύπρου.

Η δεύτερη διάσταση της ζωής και του έργου του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας είναι η επιστημονική μαθητεία. Ξεκίνησε με

σπουδές Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Συνέχισε με μεταπτυχιακές σπουδές στη Θρησκευολογία, την Εθνολογία, την Ιεραποστολική και την Αφρικανολογία στα Πανεπιστήμια Αμβούργου και Μαρβούργου στη Γερμανία. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα ολοκλήρωσε με διδακτορικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Σε όλες τις περιπτώσεις άριστευσε. Στη συνέχεια δίδαξε στο Πανεπιστήμιο του Μαρβούργου και από το 1972 μέχρι το 1997, οπότε αφυπηρέτησε και ανεκηρύχθη σε Ομότιμο Καθηγητή, δίδαξε στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών ως Καθηγητής της Ιστορίας των Θρησκευμάτων. Διετέλεσε Κοσμήτορας της Σχολής και μέλος της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στη διάρκεια της δικτατορίας υπεστήριξε ενεργά τους φοιτητές της Νομικής κατά τα γνωστά γεγονότα εναντίον της χούντας. Μετά την πτώση της χούντας η πανεπιστημιακή κοινότητα τον εξέλεξε Πρόεδρο της «Επιτροπής Συμπαραστάσεως Κυπριακού Αγώνος».

Ως πανεπιστημιακός δάσκαλος μελέτησε τα μεγάλα θρησκευόμενα και ταξίδεψε σε δεκάδες χώρες για την πληρέστερη ερμηνεία τους. Σπούδασε και ομιλεί αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά και λατινικά. Γνωρίζει, επίσης, ισπανικά, ιταλικά, ρωσικά, αλβανικά και σουαχίλι. Έγραψε 20 βιβλία και δημοσίευσε 240 άρθρα στα πιο έγκυρα διεθνή περιοδικά. Κείμενά του μεταφράστηκαν σε 11 γλώσσες, οι δε παραπομπές στο έργο του ανέρχονται σε χιλιάδες.

Ως αναγνώριση της επιστημονικής του μαθητείας εξελέγη Επίτιμο Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και Επίτιμο Μέλος της Ακαδημίας Μόσχας. Ανεκηρύχθη Επίτιμος Διδάκτωρ από διάφορα Τμήματα των Πανεπιστημίων Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Πατρών, Ιωαννίνων, Κρήτης, Θράκης, Ιονίου, Θεσσαλίας και Κορυτσάς. Είναι, επίσης, Επίτιμος Διδάκτωρ της Θεολογικής Σχολής «Τίμιος Σταυρός» Βοστώνης, της Θεολογικής Σχολής «Άγιος Βλαδίμηρος» Νέας Υόρκης, του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου, του Πανεπιστημίου Κραϊκόβα και του Πανεπιστημίου Βοστώνης.

Η τρίτη διάσταση της ζωής και του έργου του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου είναι η μετοχή του στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Έλαβε μέρος ως εξέχων ομιλητής σε δεκάδες διεθνή συνέδρια. Διετέλεσε μέλος μεγάλων διεθνών οργανισμών, όπως του Διεθνούς Οργανισμού Ορθοδόξου Νεολαίας «Σύνδεσμος» και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Θρησκευτικών Ηγετών. Υπήρξε πρόεδρος του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών, του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Εκκλησιών, Επίτιμος Πρόεδρος της Παγκόσμιας Διάσκεψης των Θρησκειών για την Ειρήνη. Επίσης, της Ευρωπαϊκής Λέσχης Υγείας, του Παγκόσμιου Οικονομικού Βήματος Νταβός.

Ως αναγνώριση της κοινωνικής του μαρτυρίας τιμήθηκε με το χρυσό μετάλλιο των πόλεων Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης

και Λαμίας. Επιπλέον, τιμήθηκε με το Αργυρό Μετάλλιο της Ακαδημίας Αθηνών, το Μεγαλόσταυρο του Τάγματος Τιμής της Ελληνικής Δημοκρατίας, το Βραβείο «Έργου Ζωής» του Συμβουλίου Αποδήμου Ελληνισμού. Έλαβε, επίσης, το Βραβείο «Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Αθηναγόρας» στη Νέα Υόρκη, το Βραβείο Ανθρωπότητας του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος Φραβούργου, το Βραβείο «Ιδού ο άνθρωπος» της Δημοκρατίας της Πολωνίας, το Βραβείο για την Ενότητα των Ορθοδόξων Εθνών της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ακόμη, τιμήθηκε με το παράσημο «Γιαροσλάβ του Σοφού» της Ουκρανίας, ενώ ο Πρόεδρος της Ρουμανίας τον παρασημοφόρησε με το ανώτατο παράσημο της χώρας, πρόσφατα δε ο Πρόεδρος της Αλβανίας με το παράσημο Σκεντέρμπεη. Το 2000 προτάθηκε ως υποψήφιος για το βραβείο Νόμπελ ειρήνης.

Β΄

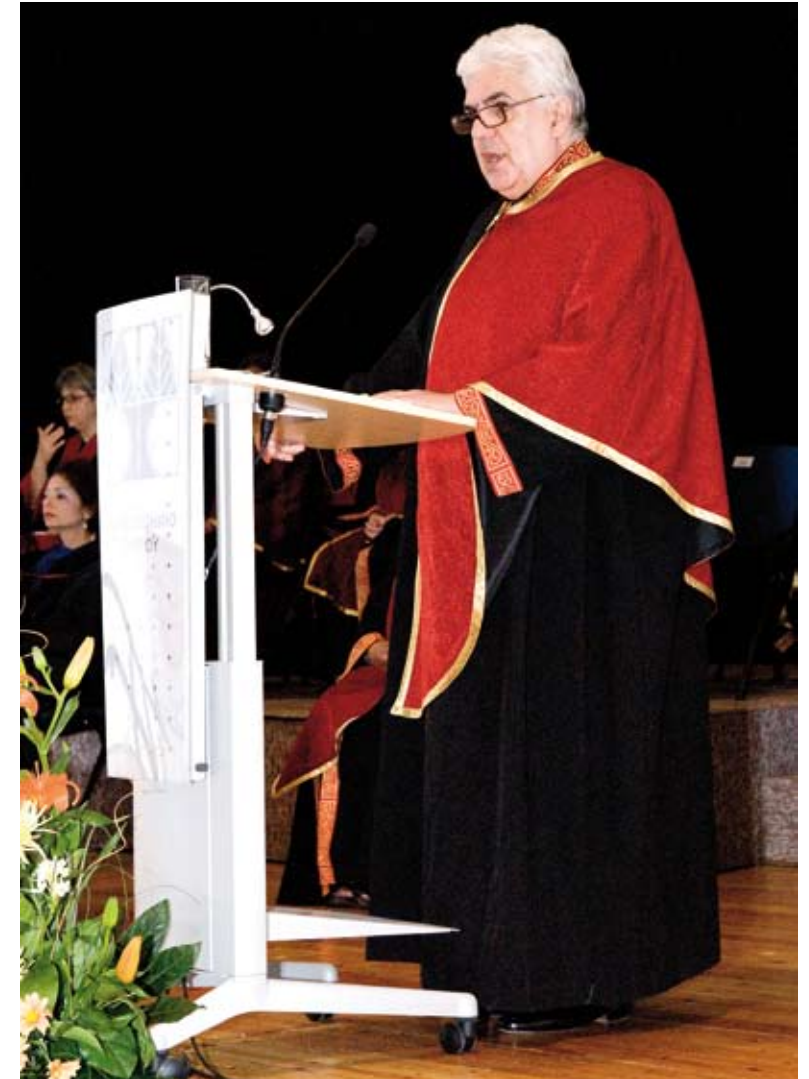
Μακαριότατοι, Κύριοι Πρόεδροι, εκλεκτοί προσκεκλημένοι.

Άξιος διάκονος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, διακεκριμένος ακαδημαϊκός δάσκαλος, επιφανής οικουμενικός συνομιλητής, ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας Αναστάσιος συνεισφέρει στον παγκόσμιο διάλογο για την αλληλοκατανόηση και την αλληλεγγύη ανθρώπων και λαών. Γι' αυτό και καταθέτει στην κοινωνία μία συγκεκριμένη πρόταση ζωής: την αρμονική σχέση του ανθρώπου με τον Θεό και, κατ' επέκταση, με τον εαυτό του,

το συνάνθρωπό του και τη φύση. Ενώπιον της ελευθερίας των ανθρώπων κομίζει, όπως από το 1975 όρισε σε σχετικό πόνημά του, το όραμα μιας «παγκόσμιας κοινότητας». Αρχέτυπο αυτής της κοινότητας είναι η Αγία Τριάδα, όπως αυτή φανερώνεται στον Χριστό. Ο Θεός είναι κοινωνία τριών προσώπων που ελευθέρως αγαπώνται. Το εγώ, το εσύ, ο άλλος συγκατοικούν στο εμείς. Ο ένας με τον άλλο, διά του άλλου, για τον άλλο. Μέσα στην κοινωνία αυτή συνυπάρχουν αρμονικά η διαφορά και η ενότητα. Διαφορά: κάθε πρόσωπο είναι μοναδικό και αναντικατάστατο, εντελώς απαρομοίαστο. Ενότητα: κάθε πρόσωπο μοιράζεται τα πάντα, ο άλλος αποτελεί την ιδρυτική πράξη της ζωής. «Υπαρξη σημαίνει συνύπαρξη, άνθρωπος σημαίνει συνάνθρωπος, λόγος σημαίνει διάλογος»: ιδού ποιες είναι οι ερμηνευτικές εξισώσεις της θεολογίας. Συνεπώς τα όντα και τα πράγματα, οι άνθρωποι και οι λαοί, τα έθνη και οι πολιτισμοί, μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά μέσα στη μεγάλη κοσμική λειτουργία που λέγεται ζωή.

Η πρόταση ζωής, που καταθέτει και υπηρετεί ο Άγιος Αλβανίας, αποτελεί τη σκοποθεσία της θρησκευτικής αγωγής. Ως συνέπειες της θεογνωσίας, η αγωγή αυτή προάγει την αυτογνωσία, την κοινωνικότητα και την οικολογική ευαισθησία.

Έτσι, η θρησκευτική αγωγή αποβλέπει, κατ' αρχή, στην ενότητα του ανθρώπου με τον εαυτό του. Τούτο σημαίνει ότι ολόκληρος

Ο Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Επιστημών της Αγωγής Σταύρος Φωτίου

ο ψυχοσωματικός του δυναμισμός βρίσκεται σε σύμπνοια και συμπόρευση. Ο άνθρωπος είναι «σωματικός ως το πνεύμα και πνευματικός ως το σώμα». Γι' αυτό και καλλιεργείται ισότιμα η λογική και η βούληση, η φαντασία και το συναίσθημα, οι αισθήσεις και τα αισθητήρια. Για τη θρησκευτική αγωγή όλα καλούνται να συ-σκέπτονται και να συμ-βούλωνται, να συν-αισθάνονται και να συν-εργάζονται στην πορεία του ανθρώπου για τελείωση.

Στη σχέση τώρα με το συνάνθρωπο η θρησκευτική αγωγή γνωρίζει ότι «αν το πρόβλημα του δικού μου ψωμιού είναι πρόβλημα υλικό, το πρόβλημα για το ψωμί του διπλανού μου είναι πρόβλημα πνευματικό». Γι' αυτό όλοι και όλα οφείλουν να υπηρετούν συγκεκριμένες ανάγκες συγκεκριμένων ανθρώπων, εδώ και τώρα, πάντα και παντού. Ο Αρχιεπίσκοπος προβάλλει μια κοινωνία στην οποία οι άνθρωποι «νιώθουν νεκροί όταν δεν πεθαίνουν για τους άλλους», όπου το σχολείο και το κράτος δεν είναι απλοί συμβατικοί θεσμοί αλλά εκφράζουν τη διανθρώπινη μέθεξη, φανερώνουν τη μετάβαση από τον εγωισμό και την αγέλη στην πολιτική και τον πολιτισμό.

Επιπλέον, στην αρμονική ενότητα την οποία ο άνθρωπος καλείται να βιώσει, περιλαμβάνεται και το περιβάλλον. Για τη θρησκευτική αγωγή η φύση είναι ο μέγας οίκος του ανθρώπου μέσα στον οποίο φιλοξενείται η ζωή. Τούτο σημαίνει μια άλλη

επιλογή: ο άνθρωπος να καθορίζει το σύστημα και όχι το σύστημα τον άνθρωπο. Η ανάγκη να καθορίζει την παραγωγή και όχι η παραγωγή την ανάγκη. Όχι η ποσότητα αλλά η ποιότητα να κατευθύνει τη ζωή.

Γ'

Ερίτιμη Κυρία Λεβέντη, Κύριε Πρόεδρε του Ιδρύματος Λεβέντη, εκλεκτοί προσκεκλημένοι.

Αρμονική ενότητα του ανθρώπου με τον Θεό και, κατ' επέκταση, με τον εαυτό του, το συνάνθρωπό του και τη φύση είναι το περιεχόμενο της θρησκευτικής αγωγής, σύμφωνα με τον Άγιο Αλβανίας. Τι γίνεται όμως με τη συναντηση συλλογικών ταυτοτήτων; Πώς θα αποτραπεί ο σεκταρισμός και ο συγκρητισμός, ο πολιτισμικός ιμπεριαλισμός και η πνευματική αποικιοκρατία; Ο Αρχιεπίσκοπος θυμίζει και πάλι το συναμότερο διαφοράς και ενότητας, βοηθώντας έτσι τους ανθρώπους να διέλθουν αλώβητοι τις διάφορες συμπληγάδες που τους απειλούν. Ο Μακαριότατος στο έργο του αναφέρεται σε πολλές τέτοιες συμπληγάδες αλλά, λόγω χρόνου, θα ιχνογραφήσω μόνο μία.

Στη συνάντηση και κοινωνία των εθνών ελλοχεύουν δύο κίνδυνοι: ο εθνικισμός και ο διεθνικισμός. Η θρησκευτική αγωγή υπερβαίνει τις συμπληγάδες αυτές διότι γι' αυτήν εθνικό

και οικουμενικό περιχωρούνται στην αλήθεια. Κατά συνέπεια πατρίδα είναι ο έρωσ για την ελευθερία - τοπική και παγκόσμια - το πάθος για τη δικαιοσύνη - τοπική και παγκόσμια. Έτσι, πέραν της αυτοθυσίας σε καιρό πολέμου, πατριώτης είναι ο δαπανώμενος δάσκαλος, ο ακέραιος λειτουργός, ο γρηγορών ιατρός. Πατριώτης είναι όποιος οξύνει την ευαισθησία και την κριτική μας σκέψη, όποιος εκφέρει λόγο ελευθεροποιοί, ήθος ρήξης και σύγκρουσης με ο,τιδήποτε εξαθλιώνει τη ζωή.

Ως εκ τούτου πατρίδα δεν σημαίνει επαρχιωτισμός και οικουμένη δεν σημαίνει ισοπέδωση. Κάθε έθνος και λαός ζει με το δικό του τρόπο την αλήθεια, χωρίς να χαρακώνεται στο εγώ του και να εκλαμβάνει το διαφορετικό ως εξ ορισμού αλλότριο και εχθρικό. Απεναντίας, καλείται να συμμετέχει ισότιμα στο παγκόσμιο γίγνεσθαι, ώστε να προσλαμβάνει και να αξιοποιεί ο,τιδήποτε αυθεντικό. Η υπέρβαση κάθε ξενοφοβίας και μισαλλοδοξίας, η επίδειξη αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού, είναι θεμελιακά γνωρίσματα της θρησκευτικής αγωγής.

Αλλά η θρησκευτική αγωγή δεν εξαντλείται στην αρμονική κοινωνική συνύπαρξη. Γιατί ας υποθέσουμε ότι οι άνθρωποι επιτυγχάνουν τη συμβίωσή τους όπως την περιγράψαμε πιο πάνω. Υπάρχει όμως ο θάνατος, ο χωρισμός από πρόσωπα που η αγάπη μας έκανε αναντικατάστατα. Αν δεν υπάρχει αθανασία, νέα δηλαδή συνάντηση μαζί τους, τότε ο άνθρωπος είναι ένα

τραγικό ον σε ένα μάταιο κόσμο. Εδώ η θρησκευτική αγωγή και ο Αρχιεπίσκοπος ευαγγελίζονται το μέγιστο: την ανάσταση, την αγάπη που υπερβαίνει το εφήμερο και το παροδικό. Στην έσχατη κοινωνία με τον Θεό, σε μια μεταμορφωμένη κτίση, οι άνθρωποι θα βιώνουν μια καινούργια διάσταση ζωής, στην οποία κάθε δάκρυ που χύθηκε για αγάπη θα πάρει την εκδίκησή του.

Δ΄

Εκλεκτή ομήγυρη.

Ίδιον της θρησκευτικής αγωγής είναι να ενσπείρει ανησυχίες, να υποκινήσει εσωτερικές συγκρούσεις, εξωτερικές μεταβολές. Να αφυπνίσει τον άνθρωπο από την υπαρξιακή απάθεια, την πνευματική ύπνωση, και να τον εγείρει σε ποιητή, στοχαστή και προφήτη που αγωνίζεται για τη δημιουργία μιας παγκόσμιας αδελφικής κοινότητας.

Την αγωγή αυτή υπηρέτησε επάξια ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος. Με έμπρακτο λόγο και έλλογη πράξη κατέθεσε το όραμα της αγωγής αυτής ενώπιον της ελευθερίας των ανθρώπων. Το Τμήμα Επιστημών της Αγωγής, της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου, εκφράζοντας την εκτίμησή του στο πρόσωπο και το έργο του, αναγνωρίζοντας την τεράστια συμβολή του στην παιδεία των ανθρώπων, τον τιμά σήμερα ανακηρύσσοντάς τον

Επίτιμο Διδάκτορα στη Θρησκευτική Αγωγή. Διερμηνεύοντας τα αισθήματα όλων των συναδέλφων μου, σάς εύχομαι Μακαριότητα κάθε καλό από τον Θεό. Γνωρίζουμε ότι στους πεζούς καιρούς μας κάθε αγωγή για μεταμόρφωση της ζωής ίσως να φαντάζει ουτοπία. Γνωρίζουμε, όμως, ότι είναι οι ουτοπίες που άγουν στις επαναστάσεις του πνεύματος, τις μόνες ικανές να αλλάξουν την ιστορία. Και επιτέλους· αν δεν μπορούμε να μεταμορφώσουμε τον κόσμο σε παράδεισο, ας αγωνιστούμε τουλάχιστο να μην μετατραπεί σε κόλαση.

Στη συνέχεια ακολουθεί μια σύντομη ταινία, η οποία παρουσιάζει στιγμές από την ιεραποστολική πορεία του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου.

Από δεξιά: Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομος Β', ο Πρόεδρος του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου κ. Χάρης Χαραλάμπους, ο τότε Αντιπρύτανης Ακαδημαϊκών Υποθέσεων Καθηγητής Κωνσταντίνος Χριστοφίδης και ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων.

Ομιλία από τον Αρχιεπίσκοπο Τιράνων,
Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιο,
με θέμα Τρομοκρατικές ενέργειες
και θρησκευτική συνείδηση

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Λευκωσία, 17 Ιουνίου 2010

Μακαριώτατε Αρχιεπίσκοπε Νέας Ίουστινιανής και Πάσης Κύπρου, προσφιλέστατε έν Κυρίω Άδελφέ, Κύριε Χρυσόστομε, Έξοχώτατε Κύριε Επίτιμε Πρόεδρε τής ΕΔΕΚ, Έξοχώτατε Κύριε πρώην Πρόεδρε τής Κυπριακής Δημοκρατίας, Σεβασμιώτατοι, Θεοφιλέστατοι, Αιδεσιμώτατοι, Έξοχώτατε Κύριε Πρέσβη τής Έλλάδος Άξιότιμοι Κύριοι Έκπρόσωποι τών κοινοβουλευτικών Κομμάτων, Άξιότιμοι Κύριοι Βουλευτές, Κύριε Άρχηγέ τής Έθνικης Φρουράς, Κυρία και Κύριοι πρώην Έπουργοί, Έλλογιμώτατοι Κύριε Πρύτανη και Κύριοι Άντιπρυτάνεις του Πανεπιστημίου Κύπρου, Κύριε Πρόεδρε του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου Κύπρου, Κύριε Κοσμήτορα και μέλη τής Σχολής Κοινωνικών Έπιστημών και Έπιστημών τής Άγωγής, Έκλεκτά μέλη τής οικογενείας Λεβέντη, Προσφιλείς προσκεκλημένοι, Προσφιλείς φοιτήτριες και φοιτητές.

Πολύπτυχη εύχαριστία αναβλύζει από τά βάθη τής καρδιάς μου καθώς βρίσκομαι στο βήμα αυτό. Ολόψυχα εύχαριστώ τον διαπρεπή Καθηγητή και Πρύτανη κ. Σταύρο Ζένιο, τον έγκριτο Καθηγητή και Κοσμήτορα κ. Άθανάσιο Γαγάση και τους διακεκριμένους Καθηγητές τής Σχολής Κοινωνικών Έπιστημών και Έπιστημών Άγωγής και γενικά τό διδακτικό και έρευνητικό προσωπικό, για τήν εύμενή κρίση και τήν όμόφωνη απόφασή τους να μέ άναγορεύσουν Έπίτιμο Διδάκτορα του Πανεπιστημίου Κύπρου. Ίδιαιτερες εύχαριστίες όφείλω στον προσφιλή Καθηγητή και έξαίρετο παλαιό μου φοιτητή κ. Σταύρο Φωτίου για όσα

έπαινετικά άνεφερε ως προς τήν επιστημονική καί εκκλησιαστική μου πορεία.

Εὐχαριστῶ επίσης θερμῶς γιά τήν ἐξαιρετική τιμή νά εἶμαι ὁ κύριος ὁμιλητής στήν ἐβδόμη Ἐτήσια Διάλεξη εἰς μνήμην Ντίνου Λεβέντη, τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ τέκνου τῆς Κύπρου, πού ἐλάμπρυνε μέ τή φωτισμένη μορφή καί τό πολύπλευρο ἔργο του τή ζωή καί τήν πολιτιστική παράδοση τῆς προσφιλοῦς Μεγαλονήσου.

Τέλος, εὐχαριστῶ θερμά ὅλους ἐσᾶς πού παρευρίσκεσθε στήν αἴθουσα αὐτή, γιά τά φιλόφρονα αἰσθήματά σας. Ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ δημόσιοι ἔπαινοι χρησιμοποιοῦν ἐκ παραδόσεως ζωρότερα χρώματα γιά νά τονίσουν τήν πραγματικότητα. Ἡ μέχρι τοῦδε προσπάθειά μου ὑπῆρξε ἀπλῶς μιά λιτή ἔκφραση εὐγνωμοσύνης γιά ὅσα ὁ Θεός μου ἔχει χαρίσει. “Ὅτι ἐξ αὐτοῦ καί δι’ αὐτοῦ καί εἰς αὐτόν τά πάντα. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τούς αἰῶνας” (Ρωμ. 11:16).

Ἀπό τήν πλευρά μου, παρακολουθῶ καί ἐγώ, μέ χαρά καί θαυμασμό, τή δημιουργική ἐξέλιξη τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου. Εἰλικρινά ΣΥΓΧΑΙΡΩ καί ὀλοψύχως εὐχομαι νά διακρίνεται πάντοτε γιά τήν επιστημονική ἐπίδοση, τήν ὑψηλή ἐκπαιδευτική προσφορά καί νά συγκαταλέγεται στήν πρωτοπορεία τῶν Ἀνωτάτων Ἰδρυμάτων τῆς Εὐρώπης.

Ἀπό ἀριστερά προς τα δεξιά διακρίνονται ὁ κ. Βάσος Λυσσαρίδης, ἡ κ. Φωτεινή Παπαδοπούλου, ὁ κ. Τάσος Λεβέντης καί ἡ κ. Μέμα Λεβέντη.

Τρομοκρατικές Ενέργειες και Θρησκευτική Συνείδηση

Αναστάσιος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου καί πάσης

Αλβανίας

Όμοτιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Επίτιμον Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών

«Δέν θά αναφερθῶ μέ λεπτομέρειες σέ αὐτά πού ὄνειρεύομαι, ὅμως κατά βάση τό ὄνειρό μου εἶναι ὁ ἱερός πόλεμος». Μέ αὐτά τά λόγια ἐξήγησε τή φιλοδοξία του νά γίνει “μάρτυρας τοῦ Ἰσλάμ” ὁ νεαρός νιγηριανός φοιτητής, Ὁμάρ Φαρούκ Ἀμπντούλμουταλάμπα, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νά ἀνατινάξει ἀεροπλάνο τῆς ἀμερικανικῆς Ἐταιρίας Northwest. Καί συμπλήρωσε. «Φαντάζομαι τούς μουσουλμάνους νά νικοῦν, νά κυριαρχοῦν στόν κόσμον καί νά ἐγκαθιδρύνουν τή μεγαλύτερη αὐτοκρατορία ὅλων τῶν ἐποχῶν». Εὐτυχῶς, ἡ ἐγρήγορη τῶν συνεπιβατῶν του καί τοῦ πληρώματος ματαίωσε τά σχέδιά του¹. Ἡ ἐφημερίδα New York Times, ἐπικαλούμενη δήλωση συγγενοῦς τοῦ ἀφρικανοῦ νεαροῦ τρομοκράτη, γράφει ὅτι ὁ τελευταῖος ἔστειλε στό κινητό τηλέφωνο τοῦ πατέρα του μήνυμα μέ τό ὁποῖο ἐνημέρωνε τήν οἰκογένειά του ὅτι εἶχε ἀνακαλύψει “μιά νέα θρησκεία, αὐτή τοῦ πραγματικοῦ Ἰσλάμ”².

¹ Τό Βῆμα τῆς Κυριακῆς, 31.12.2009.

² Thomas Freedman, New York Times, Ἡ Καθημερινή, 8.1.2010.

Μετά τήν ἀποτυχημένη τρομοκρατική αὐτή ἀπόπειρα τά Χριστούγεννα 2009 στήν περιοχή τῶν ΗΠΑ, εἶδαμε μιά ἄλλη, παραμονές τοῦ Πάσχα 2010 στή Ρωσία, μέ τραγικά ἀποτελέσματα. Τή Μεγάλη Δευτέρα (29.3.2010), δύο νεαρές κοπέλλες αὐτή τή φορά, σκόρπισαν τόν θάνατον στόν ὑπόγειο σιδηρόδρομο τῆς Μόσχας. Δέν ἄφησαν κάποιο σημεῖωμα γιά τά κίνητρά τους. Ὅμως τήν εὐθύνη γιά τή σφαγή μέ τούς 39 νεκρούς ἀνέλαβε μετά ἀπό λίγο ὁ Ντόκου Οὐμάρωφ, ὁ αὐτοαποκαλούμενος “Ἐμίρης τοῦ Καυκάσου”, ὁ ὁποῖος ὀλοκλήρωσε τή στροφή τοῦ τσετσενικοῦ ἀντάρτικου ἀπό τόν ἐθνικισμό στόν πανισλαμισμό³.

Σέ βιντεοσκοπημένο μήνυμα, πού ἀναρτήθηκε τή Μεγάλη Πέμπτη στήν ἰστοσελίδα του, ἐξαπέλυε νέες ἀπειλές κατά τῶν Ρώσων διακηρύσσοντας ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις θά ἐπεκταθοῦν καί, “μέ τή βοήθεια τοῦ Ἀλλάχ”, θά στεφθοῦν μέ ἐπιτυχία.

Ἡ πρώτη δεκαετία τοῦ 21ου αἰῶνος εἶναι γεμάτη ἀπό εἰδήσεις γιά τρομοκρατικά κτυπήματα σέ διάφορα σημεῖα τοῦ κόσμου, ἄλλα ἀποτυχημένα, ἄλλα μέ τραγικά ἀποτελέσματα. Ἐντυπωσιακή εἶναι καί ἡ ἐμβέλεια τῶν τρομοκρατικῶν ἐνεργειῶν. Τό πασίγνωστο κτύπημα στούς δύο Πύργους τῆς Ν. Ὑόρκης στίς 11 Σεπτεμβρίου 2001, ἀκολούθησαν ἄλλα, τό 2002 στό Μπαλί τῆς Ἰνδονησίας, τό 2003 στήν Κωνσταντινούπολη, τό 2004 στή Μαδρίτη, τό 2005 στό Λονδίνο, τό 2008 στή Βομβάη· καί ἀναρίθμητα στό Ἰράκ, καί σέ

³ Ἡ Καθημερινή, 31.3.2010, 3-4.4.2010, 11.4.2010.

πολλά ακόμη μέρη. Πρόκειται για έναν “ασύμμετρο πόλεμο” που έχει αιφνιδιάσει την παραδοσιακή στρατηγική.

Στήν παγκόσμια ειδησεογραφία ή τρομοκρατία έχει γίνει μόνιμο θέμα, με λεπτομέρειες που έκπλησσουν και την πιο τολμηρή φαντασία. Έρευνώντας το διαδίκτυο για να ενημερωθώ στη σύγχρονη βιβλιογραφία, τρομοκρατήθηκα κι εγώ, όταν είδα ότι σύμφωνα με το Google έχουν δημοσιευθεί 141.000.- βιβλία για το ζήτημα “τρομοκρατία και θρησκεία”. Ένώ οι αναφορές στο θέμα αυτό στις διάφορες ιστοσελίδες ανέρχονται περίπου σε 14.400.000!

Α' Τρομοκρατία με Θρησκευτική Έμπνευση

Τό φαινόμενο τρομοκρατικών πράξεων δεν είναι κάτι νέο. Η ιστορία των τελευταίων εκατό χρόνων είναι γεμάτη από περιπτώσεις όπου επιδιώχθηκε ή πρόκληση τρόμου με τελικό στόχο διαφόρους πολιτικούς, έθνικούς απελευθερωτικούς ή άλλους ιδεολογικούς σκοπούς (Γεγονότα στην Τσαρική Ρωσία, αργότερα στη Γερμανία, στην Ιταλία, στην Ίρλανδία, στην Παλαιστίνη, στο Ίσραήλ κ.ά.)⁴. Φαινόμενα θρησκευτικής βίας, υπήρξαν ήδη στο άπτερο παρελθόν, όπως οι Εβραίοι Ζηλωτές τον 1ο αιώνα, τό μουσουλμανικό Τάγμα των Δολοφόνων στον

4 Ch. Townshend, *Terrorism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2002. Οι Η.Π.Α., που πρωτοστατούν στον πόλεμο έναντι της τρομοκρατίας, όρίζουν την τελευταία ως “ύπολογισμένη χρήση βίας ή απειλή βίας, που προορίζεται να έμφυσήσει φόβο, με σκοπό να εξαναγκάσει ή να τρομοκρατήσει τις κοινωνίες”. Ένθ' άν. σ. 3. Πρβλ. Στ. Λυγερός, Σταυροφόροι χωρίς σταυρό. Ισλαμική τρομοκρατία, Η.Π.Α. και Νεοοθωμανισμός, Λιβάνης, Αθήνα 2010, σ. 25-31. Έπιλεκτική Βιβλιογραφία βλ. στο τέλος του άρθρου.

12ο και 13ο αι., τό Τάγμα των Στραγγαλιστών των δημοσίων δρόμων στην Ίνδία, οι όνομαζόμενοι Θάγκι (Thuggee), στον 19ο αιώνα. Στή μελέτη *Inside Terrorism*, ό Br. Hoffman έπισημαίνει ότι θρησκευτικές τρομοκρατικές ομάδες δεν είχαν έμφανισθεί πριν από τό 1980. Μέχρι τό 1994 έντούτοις, τό 1/3 (16 από 49 των γνωστών τρομοκρατικών ομάδων) «θά μπορούσαν να ταξινομηθούν ως θρησκευτικές και ως προς τον χαρακτήρα ή και τά κίνητρά τους». Καί αυτή ή άναλογία άλλαξε πάλι τό έπόμενο έτος, για να φθάσει σχεδόν στό ήμισυ (26 από 56)⁵.

Οί περιπτώσεις τρομοκρατίας με θρησκευτικές συναρτήσεις δεν περιορίζονται βέβαια στις άκραιες μουσουλμανικές ομάδες κατά Δυτικών στόχων. Είμαι επίσης γνωστές οι συγκρούσεις Προτεσταντών και Ρωμαιοκαθολικών στην Ίρλανδία οι συγκρούσεις Σουννιτών και Σηιτών, αλλά και Σηιτών κατά Σηιτών και Σουννιτών κατά Σουννιτών στό Ίράκ. Έπίσης και σε άλλα πολιτιστικά περιβάλλοντα έμφανίσθηκαν περιπτώσεις θρησκευτικής τρομοκρατίας. Έπενθυμίζουμε τή διάχυση άερίου σαρίν στό Τόκυο τό 1995 από τήν παραθρησκευτική αίρεση Aum Shinrikyo (Υψίστη Αλήθεια).

5 Br. Hoffman, *Inside Terrorism*, Victor Gollancz, London 1998, έρευνα από τήν όπτική γωνία της Rand Corporation. Η θρησκευτική τρομοκρατία, κατά τον Hoffman: «Πρώτον, έχει ύπερβατική και όχι πολιτική λειτουργία: Διεξάγεται σε άμεση ανταπόκριση προς κάποια θρησκευτική άπαιτήση ή προσαγή. Δεύτερον, άντίθετα από τους κοσμικούς τρομοκράτες, οι θρησκευτικοί τρομοκράτες επιδιώκουν συχνά τον άφανισμό εύρέως προσδιορισμένων κατηγοριών έχθρών και είναι άπτόητοι από τήν πολιτικά άντιπαραγωγική δυνατότητα της γενικευμένης δολοφονίας. Τέλος, τό πιο σημαντικό, δεν προσπαθούν να άπευθυνθούν σε όποιαδήποτε άλλη άρμόδια άρχή, εκτός από τή δική τους”. Γενικότερα για τις άκρότητες βίας στις θρησκείες, βλ. M. Geoffroy et J.-G. Vaillancourt (dir), *La religion à l'extrême*, Mediaspaul, Montréal, Canada 2009. Ειδικότερα για Ίσλάμ, σ.169-218.

Ἡ τρομοκρατία, πού δεσπόζει στίς μέρες μας στό διεθνές προσκήνιο καί ἀπασχολεῖ ὄλο καί περισσότερο τήν κοινή γνώμη τῆς ὑψηλίου, ἔχει τρία χαρακτηριστικά. Πρῶτον, ἕναν ἀμεσότερο δεσμό μέ τό Ἰσλάμ, δεύτερον, τήν ἀπόφαση τῶν πρωταγωνιστῶν νά θυσιάσθουν ἄμεσα, ὄχι ἀπλῶς μέ τήν ἀποδοχή τοῦ κινδύνου, ἀλλά μέ μιὰ συνειδητή ἐπιλογή τοῦ θανάτου. Καί τρίτον, ἄριστη χρήση τῆς τεχνολογίας καί εὐρηματική ἐπιχειρησιακή τακτική⁶.

Ἀντιπροσωπευτικές τοῦ χαρακτήρα τῆς ἰσλαμικῆς τρομοκρατίας εἶναι οἱ διακηρύξεις καί συνεντεύξεις τοῦ γνωστότερου πρωταγωνιστή τῆς στήν ἐποχή μας, τοῦ Ὄσάμα Μπιν Λάντεν. Ἰδιαίτερα τό κείμενο «Κήρυξη πολέμου ἐναντίον τῶν Ἀμερικανῶν πού κατέχουν τή γῆ τῶν δύο ἱερῶν τόπων». Μήνυμα ἀπό τόν Osama bin Mohamet bin Laden στούς μουσουλμάνους ἀδελφούς του σέ ὄλο τόν κόσμο καί πῶς εἰδικά σ' αὐτούς πού ζοῦν στήν Ἀραβική χερσόνησο (1996). Τό κείμενο αὐτό, τό ὁποῖο γράφηκε στό Ἀφγανιστάν στίς 23 Αὐγούστου τοῦ

⁶ M. Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God. The Global Rise of Religious Violence*, University of California Press, Berkeley, London 2001. W. Laqueur, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Phoenix Press, London 2001. F. Burgat, *Face to Face with Political Islam*, I. B. Tauris, London, New York 2003. Δ. Α. Σωτηρόπουλος, Α. Χουλιάρας, Σ. Ρούσσος, Π. Σκλιάς, *Ο Τρίτος Κόσμος, πολιτική, κοινωνία, οικονομία, διεθνείς σχέσεις, Παπαζήσης, Αθήνα 2005*, ιδιαίτερα σ. 314-315. M. Desai, *Rethinking Islamism: The Ideology of the New Terror*, I. B. Tauris, London, New York 2007. Am. Blom, L. Bucaille and L. Martinez (eds), *The Enigma of Islamist Violence*, Hurst and Company, London 2007. Γιά τόν παγκόσμιο τζιχαντισμό, βλ. R. Hrair Dekmejian, *Islam in Revolution: Fundamentalism in the Arab World*, Syracuse University Press 1995. Ἑλλην.: *Επαναστατημένο Ἰσλάμ: Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο*, μετφρ. Αθ. Μπαλοπούλου, εκδ. Παπαζήση Αθήνα 2007, σ. 422-447. Γιά τήν ἰδεολογία καί τήν ὀργάνωση τῶν Ταλιμπάν, βλ. Ant. Giustozzi, Koran, Kalashnikov and Laptop: *The Neo-Taliban insurgency in Afghanistan*, Hurst Co., London 2007. Γιά τίς ποικίλες ἀντιθέσεις στόν ἀραβικό κόσμο, βλ. L. Smith, *The Strong Horse: Power, Politics and the Clash of Arab Civilizations*, Doubleday, New York, London 2010. Γιά τήν ἰσλαμική τρομοκρατία βλ. ἔργα μνημονεύμενα καί στίς ἄλλες ὑποσημειώσεις.

1996, εἶναι ἕνα ἰδιότυπο μουσουλμανικό κήρυγμα, μέ πλῆθος ἀναφορές στό Κοράνιο καί στίς Χαντίθ, μέ ἀνάμειξη συγχρόνων οικονομικῶν καί πολιτικῶν προβλημάτων, μέ ρητορικές συγκινησιακές ἐξάρσεις πού ἀπευθύνονται στούς νέους καί καταλήγει σέ μακρόσυρτη προσευχή.

Ἐν τούτοις, ἡ θρησκευτική ρητορική τοῦ Μπιν Λάντεν δέν εἶναι πρωτότυπη. Περιέργως, μοιάζει πολύ μέ τή θρησκευτική ρητορεία τοῦ διάσημου πάπα Οὐρβανοῦ Β', ὁ ὁποῖος, στό κήρυγμά του στίς 27 Νοεμβρίου 1095 στόν Καθεδρικό ναό τῆς πόλεως Κλερμόν τῆς Γαλλίας, παρότρυνε τούς χριστιανούς τῆς Δύσεως νά ξεκινήσουν γιά τήν πρώτη Σταυροφορία. Ὅπως εἶχε κάνει ὁ Οὐρβανός Β' στίς ἀρχές τῆς δευτέρας χιλιετίας μ.Χ., ἔτσι καί στίς μέρες μας ὁ Μπιν Λάντεν βεβαιώνει τούς ὀπαδούς του γιά τίς ἀνταμοιβές στόν παράδεισο, οἱ ὁποῖες περιμένουν ὅσους χάνονται στή μάχη.

Οἱ ἁμαρτίες τους θά συγχωρηθοῦν, ἡ γήινη ζωή τοῦ πόνου καί τῆς λύπης θά παραχωρήσει τή θέση στή χαρά τῆς αἰωνιότητος. Παραθέτει μάλιστα ἕνα κείμενο τῶν Χαντίθ, στό ὁποῖο ὁ Ἀχμέντ καί ὁ Ἄτ Τιρμιθί ἀφηγοῦνται: «Ἐνας μάρτυρας δεν θα αισθανθεῖ τον πόνο του θανάτου παρά σαν ἕνα τσίμπημα. ... Τα προνόμια του μάρτυρα εἶναι ἐγγυημένα ἀπό τόν Ἀλλάχ. Συγχωρεμένος με τήν πρώτη κιόλας σταγόνα του αἵματός του, θα οδηγηθεῖ στη θέση του στον παράδεισο καί θα στολισθεῖ με τα στολίδια τῆς πίστες, παντρεμένος με ωραίες γυναῖκες, προστατευμένος ἀπό τή

δοκιμασία του τάφου, εξασφαλισμένος τήν ημέρα της κρίσεως, στεφανωμένος με το στεφάνι της αξιοπρέπειας, ένα κόσμημα καλύτερο και από ολόκληρο τον κόσμο, παντρεμένος με εβδομήντα δύο αγνά ουρί, [όμορφες του παραδείσου,] και η μεσολάβησή του για άλλους εβδομήντα συγγενείς του θα γίνει δεκτή⁷».

Οί τελευταίες επιθέσεις τής Δύσεως στό Άφγανιστάν και τό Ίράκ έδωσαν άφορμή νά ξυπνήσει ζωηρά στή σκέψη τοῦ ισλαμικοῦ κόσμου ὁ ἐφιάλτης τῶν Σταυροφοριῶν. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ ὁμοιότητες ἀνάμεσα στά κίνητρα καί στίς πολιτικο-οικονομικές διεργασίες πού ὀδήγησαν στίς σταυροφορίες καθώς καί τίς ἀντίστοιχες ισλαμικές ἐπιχειρήσεις. Ἡ Loretta Napoleoni διατυπώνει μιά ἐνδιαφέρουσα γενικότερη ἄποψη πού σχετίζεται μέ τήν οἰκονομία: «Πρῖν ἀπό χίλια χρόνια, ἡ (Ρωμαιοκαθολική) Ἐκκλησία καθάγιασε με τίς Σταυροφορίες μιά συνεργασία ἀνάμεσα στους αγρότες τῆς Δυτικῆς Ευρώπης και τήν ανερχόμενη τάξη των ἐμπόρων και των τραπεζιτῶν, ἡ οποία αποτέλεσε τό ἐμβρυο τῆς ευρωπαϊκῆς μεσοαστικῆς τάξης. Με παρόμοιο τρόπο, σήμερα, το ισλάμ ἔχει σφραγίσει τή σύγχρονη τζιχάντ με μιά θρησκευτική σφραγίδα, για να προωθήσει τά πολιτικά καί οικονομικά συμφέροντα των νέων μουσουλμανικῶν δυνάμεων, των

7 Ὅσαμα μπῖν Λάντεν, Πῶς φθάσαμε στίς 11 Σεπτεμβρίου 2001, Κάκτος, Αθήνα 2001, σ. 147. Βλ. περισσότερα σ. 103-162. Βλ. ἀναλυτικότερα: G. Kepel, Jihad, expansion et déclin de l'islamisme, ed. Gallimard 2000. Ἑλλην.: Τζιχάντ, ὁ Ἱερός Πόλεμος, μετφρ. Ἐλ. Τσερεζόλε, Καστανιώτης, Αθήνα 2001, σ. 462-472. Ant. Basbous, L'islamisme: Une révolution avortée, Hachette, Paris 2002. Ἑλλην.: Ἰσλαμισμός. Μια αποτυχημένη ἐπανάσταση, μετφρ. Στ. Βλουτάκη, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2003, σ. 54-76. Βλ. καί Ol. Roy, L'Islam mondialisé, Seuil, Paris 2002. Ἀγγλ.: Globalised Islam The Search for a New Ummah, Hurst and Company, London 2004. Βλ. ἰδιαίτερα κεφ. 7: On the Path to War: Bin Laden and Others, σ. 290-325.

φτωχῶν ἀλλά και των επιχειρηματικῶν τάξεων. Μια νέα, ἀπροσδόκητη συμμαχία σφυρηλατήθηκε γύρω ἀπό το ισλάμ για να πολεμήσει τα μουσουλμανικά ολιγαρχικά καθεστώτα και τους υποστηρικτές τους, τους Δυτικούς καπιταλιστές. Αυτοί είναι οἱ ἀπώτεροι στόχοι τῆς σύγχρονης τζιχάντ⁸». Βεβαίως, παράλληλα μέ τίς ὁμοιότητες ὑπάρχουν καί πολλές διαφορές μεταξύ τῶν κοινωνικο-πολιτικῶν συνθηκῶν τοῦ 11ου αἰ. καί τῆς παγκοσμιοποιούμενης ὑψηλῆς τοῦ 21ου.

Τό βασικό σύνθημα πού δεσπόζει στίς σύγχρονες ἐπιθετικές ἐνέργειες τῶν μουσουλμάνων εἶναι ὁ ὅρος τζιχάντ (jihad). Ἡ μετάφραση τῆς λέξεως ὡς «ἱερός πόλεμος», δέν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβής. Τζιχάντ κυριολεκτικά σημαίνει: «τό νά ἀγωνίζεται, νά παλεύει κανείς», καί μπορεῖ καλύτερα νά ἀποδοθεῖ ὡς «πάλη»⁹. Ὅρισμένοι μουσουλμάνοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ τζιχάντ ἀναφέρεται στήν πνευματική πάλη, ἄλλοι ὅτι στηρίζει τήν ἄμυνα κατά τῆς διαφθοράς τῆς πίστεως καί τῆς ἠθικῆς καί ὄχι τόν ἐπιθετικό

8 L. Napoleoni, Modern Jihad, Tracing the Dollars behind the Terror Networks. Ἑλλην.: Οικονομία του Τρόμου, ὁ Νέος Ἱερός Πόλεμος, μετφρ. Ἐρ. Μπαρτζινόπουλος, Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2005, σ. 182. Σχετικά μέ τά οικονομικά τῶν τρομοκρατικῶν ὀργανώσεων, βλ. E. Berman, Radical, Religious and Violent: The New Economics of Terrorism, The MIT Press, Cambridge, Mass., 2009.

9 Ch. Townshend, Terrorism: A Very Short Introduction, Oxford University Press, Oxford 2002, σ. 127. Ἐγκυρη καί πολύπλευρη ἀνάλυση βλ. R. Peters, Jihad in Classical and Modern Islam, Markus Wiener Publ., Princeton 1996. Γενικά ἔργα για τόν Τζιχάντ σέ ευρωπαϊκές γλώσσες, βλ. σ. 197-202. M. Habeck, Knowing the Enemy, Yale University Press 2006. Ἑλλην.: Οἱ μαχητές τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἰδεολογία και τα συνθήματα του ἱεροῦ πολέμου, μετφρ. Μ. Μπενά, εκδ. Τουρίκη, Αθήνα 2008: "Οἱ τζιχαντιστές δέν πιστεύουν ὅτι πρόκειται για ἕνα θεωρητικό ἡ ἰδεολογικό αγῶνα ὁ οποίος μπορεῖ να διεξαχθεῖ εἰρηνικά· ἀντίθετα ἡ ὑπαρξη πολιτικῶν ἡ νομικῶν συστημάτων με διατάξεις που παραβιάζουν τα καθορισμένα ὅρια τῆς Σαρίας ἀποτελεῖ πράξη ἐπίθεσης ἐναντίον του Ἰσλάμ, ἡ οποία πρέπει να ἀντιμετωπισθεῖ με ἐπαναστατική βία", σ. 170. G. Kepel, Τζιχάντ, μν. ἔργ. Ἐκτιμήσεις ἀπό τό σύγχρονο μέτωπο στή Μέση Ἀνατολή, βλ. J. Hider, The Spiders of Allah. Travels of an Unbeliever on the Frontline of Holy War, Doubleday, London, Toronto 2009. Ah. Rashid, Le retour des Talibans, ed. Delavilla, Paris 2009.

πόλεμο. Άλλά για τούς άκραίους, οί όποιοι σέ πολλές χῶρες έπηρεάζουν τή μουσουλμανική πλειοψηφία, τό νόημα τοῦ τζιχάντ είναι: άμείλικτος πόλεμος κατά τῶν “άπίστων”. Ο ήγέτης τής μουσουλμανικής άδελφότητας στήν Αίγυπτο Sayyid Qutb (μέσα 20οῦ αἰ.), μέ σαφήνεια διακήρυξε: «Ο Θεός έχει όρίσει μόνο μία αίτία για τή δολοφονία -όταν δέν υπάρχει άλλος τρόπος- και αυτός λέγεται jihad.”Έχει όρίσει τόν στόχο τοῦ πιστοῦ και τοῦ άπιστου μέ τόν σαφέστερο και άποφασιστικότερο τρόπο: Αυτόι πού πιστεύουν μάχονται για τόν Θεό. Αυτόι πού δέν πιστεύουν μάχονται για τά εἶδωλα. Πολεμήσετε λοιπόν τούς όπαδούς τοῦ Σατανά σίγουρα, δέν είναι τίποτε άλλο παρά αδύναμοι¹⁰».

Όπως έπισημαίνει ή Mary Habeck: «Οι ιεροπολεμιστές πιστεύουν ότι το κίνημά τους είναι κάτι περισσότερο από μικρές ομάδες βίαιων ανθρώπων που έχουν δολοφονήσει χιλιάδες άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Απεναντίας είναι οι δοξασμένοι συμμετέχοντες σ’ ένα δράμα συμπαντικών διαστάσεων, το οποίο θα ορίσει τη μοίρα του κόσμου και θα καταλήξει τελικά με την νίκη των καλών, των ενάρετων και αληθινών πιστών¹¹».

10 Sayyid Qutb, *The East Religion of Islam*, 1967. Πρβλ. G. Kepel, *Le Prophète et Pharaon*, Paris 1993, σ. 33-72. Κ. Πάτελος, *Το σύγχρονο Ισλάμ. Η συνάντηση με τη Δύση. Μια ιστορική και πολιτική προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2005, σ. 238-241. Tariq Ali, *The Clash of Fundamentalisms: Crusades, Jihads and Modernity*, Verso, London 2002, 2003. Έλλην.: *Η σύγκρουση τῶν φονταμενταλισμῶν: Σταυροφορίες, τζιχάντ και νεωτερικότητα*, μετφρ. Σ. Μιχαήλ, έκδ. Άγρα, Αθήνα 2003, σ. 200: “Οί θιασῶτες τοῦ Κούτμπ στό Ισλαμικό Τζιχάντ, πού ένώθησαν μέ τή στρατολόγηση Ουχχαμιπῶν Αράβων από τόν Οσάμα μπίν Λάντεν για νά σχηματίσουν τήν Άλ Κάιντα, πιστεύουν ότι τό “Εμράτο τοῦ Άφγανιστάν” ήταν τό μόνο μοντέλο άληθινοῦ Ισλάμ. Τό καθεστῶς τῶν Ταλιμπάν άν εικόνα τοῦ παρελθόντος και τοῦ μέλλοντος”.

11 M. Habeck, μνημ. έργ., σ. 171.

Ο ισλαμικός φανατισμός είναι ύπαρκτός και μοιάζει μέ πυρκαϊά σέ δάσος, μέ δυνατό άνεμο.

Πέρα από τά άμεσα τραγικά άποτελέσματα, ή σύγχρονη ισλαμική τρομοκρατία έχει έπιφέρει στίς δυτικές κοινωνίες τεράστιες οικονομικές έπιβαρύνσεις, έχει άναστατώσει τόν ρυθμό ζωής, κυρίως δέ έχει έκτινάξει ήφαιστιακή λάβα φόβου άλλά και ξενοφοβίας. Τελικά, δημιουργήθηκε ένας φαῦλος κύκλος:

Ή τρομοκρατία προκαλεῖ φόβο. Άλλά και ό φόβος, διαφόρων τύπων, τροφοδοτεῖ τήν τρομοκρατία. Τό άποτέλεσμα είναι ότι στίς ήμέρες μας έχει αύξηθει ό φόβος τόσο στόν Ισλαμικό όσο και στόν δυτικό κόσμο.

Τό Έρευνητικό Ίνστιτούτο Pew πραγματοποιήσε μία τηλεφωνική σφυγμομέτρηση σέ δείγμα 14.030 ανθρώπων, σέ δεκατρείς χῶρες από 1ης Άπριλίου έως 14ης Μαΐου 2006, μέ τό έρώτημα: Πιστεύετε ότι οί σχέσεις μεταξύ μουσουλμάνων και κατοίκων τῶν Δυτικῶν χωρῶν είναι γενικά καλές ή γενικά κακές; «Γενικά κακές», άπάντησαν οί Γερμανοί κατά 70%· οί Γάλλοι, κατά 66%· οί δέ Βρεττανοί και Ίσπανοί κατά 61%.

Έλαφρῶς διαφοροποιημένες παρουσιάζονται οί άπαντήσεις τῶν μουσουλμάνων στίς άνάλογες χῶρες. Στή Γερμανία θεωροῦν

κακές τό 60% τῶν μουσουλμάνων· στή Γαλλία, τό 58%· στή Μ. Βρετανία, τό 62%¹².

Μιά ἄλλη ἔρευνα ἀπό τό «Εὐρωπαϊκό Παρατηρητήριο γιά τή ξενοφοβία καί τόν ρατσισμό», πού εἶναι συμβουλευτικό ὄργανο τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου, ἔδειξε ὅτι ἡ ἰσλαμοφοβία στήν Εὐρώπη δυναμώνει. Ὁ ἀριθμός ὄσων διάκεινται δυσμενῶς ἔναντι τοῦ Ἰσλάμ παρουσίασε αὐξηση κατά 60% σέ ἕνα χρόνο¹³.

Ἀσφαλῶς, ἡ αὐξηση τοῦ φόβου, τῆς ξενοφοβίας, τῆς ἐχθρότητος κατά τοῦ Ἰσλάμ δέν ἀποτελεῖ τήν ἐνδεδειγμένη στάση στά φαινόμενα τῆς τρομοκρατίας.

Β' Κατάχρηση τῆς Θρησκευτικῆς Συνειδήσεως καί Ανάνηψη

1. Μεταξύ τῶν μουσουλμάνων δέν ὑπάρχει μιά ἐνιαία στάση ἔναντι τῆς τρομοκρατίας. Μιά μεγάλη ομάδα στηρίζει τήν ἀντίληψη ὅτι οἱ πράξεις αὐτές ἀνταποκρίνονται στήν ἐντολή τοῦ τζιχάντ¹⁴.

Εἶναι βεβαιωμένο ὅτι σέ πολλές τρομοκρατικές ἐνέργειες ὑπῆρξε μιά ἐντονη προετοιμασία, θά ἔλεγε κανεῖς ἕνα

12 Ἡ Καθημερινή, 24.6.2006, μέ τίτλο “Τα συστατικά τῆς καχυποψίας Ἰσλάμ-Δύσης. Μουσουλμάνοι καί Χριστιανοί σε 12 χώρες περιγράφουν σε ἔρευνα τῆς International Herald Tribune πῶς βλέπουν οἱ μὲν τους δε”.

13 Μ. Δεληθανάση, “Θερεῖται ἡ ἰσλαμοφοβία στήν Εὐρώπη”, Ἡ Καθημερινή, 14.1.2007.

14 Βλ. Α. Basbous, μνημ. ἔργ. Παραδείγματα ἀκραίων κηρύκων, σ. 270-274.

ντοπάρισμα τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Ἀπό ἀντικείμενα πού βρέθηκαν ὅτι ἀνήκαν στούς πρωταγωνιστές τοῦ κτυπήματος στή Ν. Ὑόρκη, φαίνεται ὅτι, παράλληλα μέ τήν καθαρῶς τεχνική καί μαχητική προετοιμασία ὑπῆρξε καί ἐντονη θρησκευτική, ἡ ὁποία συνέβαλε στόν ἔλεγχο τοῦ νοητικοῦ καί τοῦ θυμικοῦ αὐτῶν πού ἀνέλαβαν τήν ἐπιχείρηση¹⁵. Γιά ἑκατομμύρια μουσουλμάνους, οἱ πράξεις οἱ ὁποῖες στή Δύση ἀποκαλοῦνται “τρομοκρατικές” εἶναι πράξεις ἡρωϊκές, “μαρτυρικές”, γιά τήν ὑπεράσπιση τοῦ Ἰσλάμ. Ἔτσι, βλέπουμε μητέρες νά παρακινοῦν τά παιδιά τους καί νά τούς δίνουν τήν εὐχή τους ὅταν αὐτά ξεκινοῦν μέ τό Κοράνιο στό χέρι γιά μιά ἐνέργεια, σύμφωνα μέ τήν πεποίθησή τους, ὑψίστης αὐτοθυσίας (πρβλ. περίπτωση καμικάζι στό Εἰλάλ τοῦ Ἰσραήλ, Ἰαν. 2007). Ἡ θρησκευτική σκέψη ἔχει τούς δικούς της λαβυρίθους καί ἀπροσδόκητες δυνάμεις πού συναγωνίζονται τίς πυρηνικές ἐκρήξεις.

Ἐπάρχουν, ἀσφαλῶς, κορανικά ἐδάφια πού παροτρύνουν σέ μαχητική σύγκρουση μέ τούς ἀπίστους. Π.χ. «Ὅταν παρέλθωσιν οἱ ἱεροὶ μῆνες, τότε φονεύετε τούς πολυθεϊστάς ὅπου ἂν συναντήσητε, ζωγεῖτε δέ πολιορκοῦντες καί ἐνεδρεῦοντες αὐτούς. Ἐάν ὁμως μετανοήσωσιν, ἐάν τηρήσωσιν τήν προσευχήν, ἐάν ἐλεήσωσιν, ἄφετε αὐτούς ἐλευθέρους, καθότι ὁ Θεός εἶναι μακρόθυμος καί ἐλεήμων (Κοράνιο, 9:5)¹⁶.

15 Πρβλ. Herald International Tribune, Ἡ Καθημερινή, 29-30.9.2001.

16 Τό Κοράνιον, μεταφρασθέν ὑπό Γ.Ι. Πεντάκη, ἐκδ. 2α, ἐκδ. Ἀν. Κωνσταντινίδης, Ἐν Ἀθήναις 1886.

Σέ άλλο κεφάλαιο: Ὅποτε συναντάτε τούς ἀπίστους φονεύετε καί κατασφάζετε, συγκρατοῦντες στερρῶς τά δεσμά τοῦ αἰχμαλώτου ... Ὅσοι πιστοί! Ἐάν συνδράμετε τόν Θεόν ἐν τῇ μάχῃ αὐτοῦ κατά τῶν ἀπίστων, καί ὁ Θεός θά συνδράμῃ ὑμᾶς, κατευθύνων τά ὑμέτερα διαβήματα (47: 4, 8)».

Σήμερα, πολλοί μετριοπαθεῖς μουσουλμάνοι τονίζουν ὅτι οἱ κορανικοί αὐτοί στίχοι πρέπει νά ἐξεταστοῦν καί νά ἐρμηνευθοῦν στό ἱστορικό πλαίσιο μέσα στό ὅποιο ἐλέχθησαν.

Διακεκριμένοι μουσουλμάνοι στοχαστές καί ἡγέτες καταδικάζουν τή μέθοδο τῆς τρομοκρατίας καί τονίζουν ὅτι αὐτή δέν μπορεῖ νά χαρακτηρισθεῖ ὡς τζιχάντ¹⁷. Ταυτόχρονα ὅμως ζητοῦν ἐπίμονα νά καταδικασθεῖ καί ἡ τρομοκρατία πού ἀσκεῖται ἀπό μή μουσουλμάνους μέ διάφορες μεθόδους σέ ἄλλα μέτωπα (π.χ. στή Γάζα). Ἰδιαίτερα ἐπιμένουν γιά τή λύση τοῦ παλαιστινιακοῦ προβλήματος.

Οἱ κύκλοι αὐτοῖ ὑποστηρίζουν ὅτι τό Κοράνιο εἶναι γεμάτο παροτρύνσεις γιά μετριοπάθεια, εὐσέβεια, ὑποταγή στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καί ὑπογραμμίζουν ὅτι ἀξίωμα γιά τό Ἰσλάμ

¹⁷ Ἀπό τήν ἴδια μετάφραση καταχωροῦνται καί τά ἄλλα κορανικά χωρία.

¹⁷ Π.χ. Ὁ πρῶν μέγας μουφτής τῆς Αἰγύπτου Μουχάμαντ Σαγιέντ Τανταουί, διευθυντής τοῦ Ἄλ Ἄζχαρ, “το Μάρτη του 1996 καταδίκασε έντονα τους δράστες τρομοκρατικῶν πράξεων”. “Ἀρνεῖται νά θεωροῦνται οἱ καμικάζι μάρτυρες αν σκοτώνουν αθώους, γυναίκες και παιδιά”. A. Basbous, μνημ. ἔργ., σ. 277-278: Βλ. καί Διαλέξεις καί ὁμιλίες τοῦ Μεγάλου Μουφτῆ τῆς Συριακῆς Ἀραβικῆς Δημοκρατίας Sheikh Ahmad Kuffaro, The Way of Truth, World Quran School, Damascus 2004, English text, University of Arizona. Πρβλ. P. N. Trivedi, Terrorism Has No Religion, M.D. Publications, New Delhi 2009.

παραμένει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ «σημεῖο» (aya) θεϊκό. Ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ κάθε ἀνθρώπου εἶναι συμφυῆς μέ τή φύση του. Στό ἀποχαιρετιστήριο προσκύνημά του στή Μέκκα, ὁ Μωάμεθ τόνισε: «ὦ ἄνθρωποι! ἐπλάσαμεν ὑμᾶς ἄρσεν καί θήλυ, κατατάξαντες ὑμᾶς ἀνά οἴκους καί φυλάς, ὅπως ἀναγνωρίζησθε μεταξύ ὑμῶν. Ὁ ἰκανότερος παρά τῷ Θεῷ εἶναι ὁ φοβούμενος τόν Κύριον (49:13) (Κατά ἄλλη, ἐρμηνευτική μετάφραση, ... Βεβαίως ὁ πιό τιμημένος ἀπό σᾶς -στά μάτια τοῦ Ἀλλάχ- εἶναι ὁ πιό ἐνάρετος¹⁸)».

Τήν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια ἀποδέχεται τό Ἰσλάμ καί γιά τούς ὀπαδούς τῶν ἄλλων μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν¹⁹. Σέβεται καί προστατεύει τά δικαιώματα τῶν μή-μουσουλμάνων, τῶν dhimmis (προστατευομένων). Τό Κοράνιο ὀρισμένες φορές ἀναφέρεται γενικῶς στούς μή-μουσουλμάνους καί, σέ εἰδικές περιπτώσεις, στούς ὀπαδούς τοῦ Ἰησοῦ. Στα κορανικά αὐτά ἐδάφια ἄλλοτε διαφαίνεται κάποια συμπάθεια, ἄλλοτε μιά σαφῆς ἀντίθεση. Π.χ. «Θά ἀνακαλύψῃς ὅτι μεταξύ τῶν ἀνθρώπων οἱ Ἐβραῖοι καί οἱ Πολυθεῖσταί εἰσιν ἐχθροί ἄσπονδοι τῶν Μουσουλμάνων καί ὅτι οἱ καλούμενοι Χριστιανοί εἶναι οἱ μᾶλλον διατεθειμένοι νά ἀγαπῶσι τούς πιστούς (δηλ. τούς μουσουλμάνους) (5:85)». Ὅμως ἄλλοῦ καταφέρεται ἐναντίον καί τῶν μέν καί τῶν δέ: «Ὅσοι πιστοί!

¹⁸ Τό Ἱερό Κοράνιο, πρωτοβουλία καί δαπάναις Ι. Σ. Λάτση, Ἀθήνα 1978 (ὑπό ὀμάδος ἀνωνύμων μεταφραστῶν)

¹⁹ D. Marshall, God, Muhammad and the Unbelievers, Curzon, U.K., 1999.

μή συνάπτετε σχέσεις μετά τῶν Ἑβραίων, οὔτε μετά τῶν Χριστιανῶν· οὗτοι εἶναι φίλοι ἀλλήλων (5:56)». Ἔτσι οἱ κατά καιρούς μουσουλμανικές ἡγεσίες ἔχουν τήν εὐχέρεια, ἀνάλογα μέ τίς διαμορφούμενες συνθήκες, νά ὑπογραμμίζουν τά κορανικά χωρία πού τούς διευκολύνουν.

2. Ἄς ἔλθουμε τώρα στήν ἐνδεδειγμένη δική μας στάση. Ἀναλύοντας το δῖλημμα “Ἡ Δύση και το Ἰσλάμ. Σύγκρουση η συμβιβασμός;”, ὁ Ἴω. Βαρβιτσιώτης, σέ συνεργασία μέ τόν Σ. Ρούσσο, καταλήγει στό συμπέρασμα «Ο δυτικός κόσμος βασισμένος στον ορθολογισμό καί στή θεσμική κατοχύρωση της διαφορετικότητας και της πολλαπλότητας και ανοικτός στις αναζητήσεις και στα καινούργια κάθε φορά ρεύματα ιδεῶν και ηθικῶν συστημάτων, δύο τινά δεν δικαιούνται να πράξει: δεν μπορεί να επιλέξει την τυφλή σύγκρουση με τον μουσουλμανικό κόσμο, ... οὔτε ὅμως και να προχωρήσει στον ποιο χωρίς αρχές συμβιβασμό²⁰».

20 Βλ. I. M. Βαρβιτσιώτη, σέ συνεργασία μέ τόν Σ. Ρούσσο, Τυφλοί στρατοί. Ἡ Δύση και η απειλή του ισλαμικού φονταμεταλισμοῦ, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2008, κεφ. 7: Ἡ Δύση και το Ἰσλάμ. Σύγκρουση η συμβιβασμός;, σ. 152-170. Ἐνδιαφέρουσες προτάσεις σχετικά μέ τό τί πρέπει νά κάνουν οἱ Μουσουλμάνοι καί τί ἡ Δύση, βλ. στό ἔργο τοῦ μουσουλμάνου διανοουμένου Akbar S. Ahmed, Islam under Siege: Living Dangerously in a Post-Honor World Policy, Polity, Cambridge U.K. 2003, σ. 152—160. Σχετικά μέ τή μεγάλη διαφοροποίηση τοῦ ισλαμικοῦ κόσμου, τήν ἀντίισλαμική καί ἀντιδυτική ρητορική, βλ. νηφάλια ἀνάλυση F. Halliday, Islam and the Myth of Confrontation: Religion and Politics in the Middle East, I. B. Tauris, London, New York, New ed. 2003. Ἐνα ἄλλο δῖλημμα διατυπώνεται ὡς: Σύγκρουση ἢ συνεργασία. Amin Saikal, Islam and the West. Conflict or Cooperation? Palgrave Macmillan, New York 2003. Στό θέμα διάλογος ἢ σύγκρουση βλ. ἐπίσης H. Goddard, A History of Christian-Muslim Relations, Edinburgh University Press, Edinburgh 2000, σ. 177-194

Ἀσφαλῶς, τό συμπέρασμα εἶναι ὀρθό. Στό σημείο ὅμως αὐτό θά θέλαμε νά προσθέσουμε μιά γενικότερη παρατήρηση: Συχνά ἀντιπαρατίθενται “ἡ Δύση καί τό Ἰσλάμ”. Σέ μιά τέτοια ὅμως τοποθέτηση τοῦ προβλήματος, προσδίδεται ιδιαίτερος τόνος στό πολιτικο-στρατιωτικό Ἰσλάμ, κυρίως τό ριζοσπαστικό. Ἐνῶ, ἔμμεσα ἢ ἄμεσα, τίθεται σέ δευτέρη μοῖρα ὁ θρησκευτικός πυρήνας καί χαρακτήρας τοῦ Ἰσλάμ. Αὐτός ὅμως τροφοδοτεῖ, ἐμπνέει καί νευρώνει τό πολιτικό Ἰσλάμ (μέ συγκεκριμένες μεταφυσικές ἀρχές καί πεποιθήσεις, μέ σύστημα δογματικῶν ἀξιωματικῶν θέσεων, ἠθική δεοντολογία, κείμενο ἱερό, ἀπολύτου, ἀδιαπραγματεύτου κύρους)²¹.

Ὁ ὅρος “Δύση” περιλαμβάνει συγκεκριμένα πολιτιστικά καί πολιτικο-οικονομικά στοιχεῖα πού διαμορφώθηκαν ἀφετηριακά ὑπό τήν ἐπίδραση τοῦ Χριστιανισμοῦ καί μετεξελίχθηκαν ἀπό διάφορες ἄλλες τάσεις ἐνός πολύμορφου ὀρθολογισμοῦ. Σήμερα δέ ἔχουν ὀδηγήσει σέ μιά ἐκκοσμικευμένη Δύση. Ἀπό αὐτῆς τῆς πλευρᾶς, ἡ ἀντιπαραθήση μέ τό Ἰσλάμ –στή σύνθετη δυναμική θρησκευτικο-πολιτική μορφή του- θέτει στή Δύση μιά πρόσκληση αὐτοκριτικῆς γιά τήν αὐτοσυνειδησία της. Ἡ αὐξανόμενη θρησκευτική της ἀδιαφορία μειώνει τό

21 Βλ. ἡμέτερο, Ἰσλάμ. Θρησκευτολογική ἐπισκόπηση, Πορευθέντες, Αθήνα 1975. Ἀκρίτας, ἐκδ. 15η, Αθήνα 2006. Ἀνάλυση τοῦ ισλαμικοῦ τζιχαντισμοῦ βλ. G. Weigel, Faith, Reason and the War. Against Jihadism: A Call to Action, Doubleday, New York 2009. Ὁ συγγραφέας ἐπιμένει ὅτι ἡ Δύση πρέπει νά λάβει στά σοβαρά ὑπόψη τίς θρησκευτικές ρίζες τοῦ τζιχαντισμοῦ γιά νά ἀντιμετωπίσει ἐκείνους πού ἐνεργοῦν βίαια στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

πνευματικό άμυντικό της σύστημα. Αλλά ούτε ο όρος Δύση συμπεριλαμβάνει όλο τον χριστιανικό κόσμο. Η Ρωσία βρίσκεται επίσης στο στόχαστρο των ισλαμιστών τρομοκρατών. Οί χρησιμοποιούμενοι, λοιπόν, όροι “Δύση”, “Ισλάμ” δέν βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία. Ο ένας, κατά κυριολεξία, είναι γεωγραφικός, ένω ό άλλος καθαρώς θρησκευτικός χωρίς νά περιορίζεται από γεωγραφικά σύνορα.

Σε μία πρόσφατη συνέντευξη του, ό ιστορικός Edward Luttwak, συγγραφέας του εξαίρετου έργου Η μεγαλειώδης στρατηγική τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας²², εξηγώντας τήν επιτυχή αντίσταση των Βυζαντινών στις πιέσεις των επεκτατικών κυμάτων του Ισλάμ, έπεσήμανε ότι στην αντίσταση τής Κωνσταντινουπόλεως, «καθοριστικό ρόλο έπαιξε ή τριπλή και ισχυρότατη ταυτότητα των βυζαντινών, πού ήταν ταυτόχρονα έλληνική, χριστιανική και ρωμαϊκή. Αυτή ή ταυτότητα τούς έκανε νά αισθάνονται υπερήφανοι και δυνατοί εκπρόσωποι ενός σημαντικού πολιτισμού. Είχαν βαθιά γνώση τής αρχαίας έλληνικής παιδείας, άρα ήταν σε θέση νά κατανοήσουν τον κόσμο γύρω τους. Ήταν βαθύτατα χριστιανοί: είχαν τόσο δυνατή πίστη στον Χριστιανισμό, πού έμείς οί μεταγενέστεροι μέ μεγάλη δυσκολία μπορούμε νά τήν αντιληφθούμε. Και βασιζόνταν στους ισχυρούς ρωμαϊκούς θεσμούς, τούς νόμους,

22 Ed. Luttwak, The Grand Strategy of the Byzantine Empire, Belknap of Harvard U.P., Cambridge, Mass, 2009

τόν στρατό, τό κράτος²³». Συγχρόνως, για τήν αντιμετώπιση των άπειλών, οί Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν μέ ιδιαίτερη έπιδεξιότητα τή διπλωματία.

Οί συνθήκες, βέβαια, έχουν αλλάξει, αλλά οί βάσεις –παιδεία, θρησκευτική πίστη, θεσμοί- εξακολουθούν νά έχουν τεράστια σημασία για τήν όρθή αντίσταση στη σύγχρονη τρομοκρατία. Άν θελήσουμε νά κάνουμε μία αυτοκριτική, τόσο ή παιδεία όσο και ή πίστη έχουν σημαντικά διαβρωθεί στον παραδοσιακό χριστιανικό κόσμο. Και δυστυχώς εξακολουθούν νά ύπονομεύονται. Ένώ στον ισλαμικό κόσμο παρατηρείται στήριξη και ανάπτυξη του θρησκευτικού συναισθήματος, και συχνά ένθουσιασμός για τήν έπιβολή του Ισλάμ σε νέες περιοχές μέ οικονομικά και πολιτικά μέσα, στον λεγόμενο χριστιανικό κόσμο διαπιστώνεται, αντιθέτως, ύποβάθμιση τής σημασίας τής θρησκευτικής συνειδήσεως και άμφισβήτηση τής άξίας της.

Καιρός νά συνειδητοποιήσουμε ότι δέν άρκει ή τεχνολογική πρόοδος για τήν εξασφάλιση τής συνοχής και τής αντιστάσεως τής κοινωνίας μας. Η άνάνηψη, ή άναζωογόνηση και όχι ή περιθωριοποίηση τής χριστιανικής πίστεως, ή βίωση τής ούσίας της, τής δυνάμεως και του κάλλους της θά βοηθήσουν τούς χριστιανούς, και ιδιαίτερα τούς Όρθοδόξους,

23 Η Καθημερινή, 28.3.2010, Τέχνες και γράμματα, σελ. 8. Πρβλ. Ελ. Γλύκατζη-Αρβελέρ. Πατί το Βυζάντιο, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009, σ.185

νά διατηρήσουμε τήν ταυτότητά μας και νά αναπτύξουμε τίς οίκουμενικές αξίες πού αποτελοῦν τόν πυρήνα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τήν ἐκπληκτική ἀντοχή, καθώς και τόν δημιουργικό δυναμισμό του.

3. Οἱ τρομοκρατικές ἰσλαμιστικές ἐπιθέσεις ἔδωσαν συγχρόνως νέα ὄθηση στίς ἐπαφές μεταξύ διανοουμένων τῶν διαφόρων θρησκείων, μέ σκοπό τόν διαθρησκευτικό διάλογο. Τά τελευταῖα δέκα χρόνια, ἔχουν πληθύνει τά σχετικά συνέδρια. Ἄντί γιά σύγκρουση τῶν πολιτισμῶν, γιά τήν ὁποία τόσο ἔντονα ἔχει μιλήσει ὁ Samuel Huntington²⁴, τό ζητούμενο σήμερα εἶναι ὁ διάλογος τῶν πολιτισμῶν, ἡ προσπάθεια γιά τήν ἀρμονική τους συνύπαρξη. Πρός τήν κατεύθυνση αὐτή κινοῦνται και μποροῦν νά συμβάλουν τά σοβαρά διαθρησκευτικά συνέδρια και οἱ παγκόσμιοι ὀργανισμοί, ὅπως ἡ “Διάσκεψη τῶν Θρησκειῶν γιά τήν Εἰρήνη”, στόν ὁποῖο μετέχουν ἐκπρόσωποι ὅλων τῶν θρησκειῶν ἀπό ὀλόκληρο τόν κόσμο.

Δέν τρέφουμε, βεβαίως, ψευδαισθήσεις ὅτι αὐτές οἱ προσπάθειες θά προσφέρουν σύντομα ἀποφασιστικές λύσεις. Οὔτε, ἀσφαλῶς, διαφαίνονται πολλά περιθώρια γιά διάλογο σέ θεολογικά ζητήματα (π.χ. συζήτηση γιά τά χριστιανικά δόγματα ἢ τίς πεποιθήσεις τῶν μουσουλμάνων σχετικά μέ τό Κοράνιο και τόν Μωάμεθ). Ὑπάρχουν ὅμως πανανθρώπινα προβλήματα,

24 S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, A Touchstone Book, New York 1997

ὅπως ἡ προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἡ εἰρήνη, ἡ συμφιλίωση μεταξύ τῶν ἐθνῶν, ἡ οικονομική ἀνάπτυξη, ἡ διεθνής δικαιοσύνη, τά ναρκωτικά, ἡ βιοηθική κ.λπ., πού μποροῦν νά γίνουν ἀντικείμενο κοινῶν ἀναζητήσεων.

Οἱ συναντήσεις αὐτές συμβάλλουν στήν ὑπέρβαση παρανοήσεων, στήν ἐνίσχυση μιᾶς νηφαλιότερης θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ὥστε νά καταλάβουμε τίς ἀνησυχίες και τά ἐπιχειρήματα τῶν ἄλλων. Ὁ διάλογος εἶναι προτιμότερος ἀπό τή σιωπή, μέσα στήν ὁποία καλλιεργεῖται ἡ καχυποψία και συχνά τό μίσος. Ἐπί πλέον, οἱ συναντήσεις αὐτές, μέ τά κοινά ἀνακοινωθέντα και μηνύματα, ἔχουν εὐρύτερη ἐμβέλεια σέ ιδέες καταλλαγῆς και συνεννοήσεως. Οἱ ιδέες διαθέτουν τή δική τους μακροπρόθεσμη δυναμική και ἐπίδραση.

Οἱ Προκαθήμενοι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, στό τελικό Μήνυμα τῆς Συνάξεως πού ἔγινε τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2008 στήν Κωνσταντινούπολη τόνισαν τήν ἀνάγκη νά συνεχισθοῦν οἱ διαχριστιανικοί καθώς και οἱ διαθρησκευτικοί διάλογοι. «ἰδιαιτέρως μετά τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ και τοῦ Ἰσλάμ, δοθέντος ὅτι ὁ διάλογος ἀποτελεῖ τόν μόνον τρόπον ἐπιλύσεως τῶν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων διαφορῶν, ἰδιαιτέρως εἰς μίαν ἐποχήν ὡς ἡ σημερινή, κατά τήν ὁποίαν αἱ παντοῖαι διαιρέσεις, περιλαμβανομένων και ἐκείνων ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας,

ἀπειλοῦν τὴν εἰρήνην καὶ ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων²⁵».

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι διάλογος πού σέβεται τίς θρησκευτικές ἀρχές καὶ ἀπόψεις τῶν ἄλλων δέν σημαίνει συγκρητισμό καὶ ἀποχρωματισμό τῆς πίστεώς μας. Ἀντίθετα, ἀπαιτεῖ οὐσιαστική γνώση τῆς πίστεώς μας μαζί μέ συνεχή βίωσή της. Κανείς ὑπεύθυνος Ὁρθόδοξος ἐκπρόσωπος, πού μετέχει στίς διαθρησκειακές συναντήσεις, δέν εἶναι διατεθειμένος νὰ ἀρνηθεῖ τὴν Ὁρθόδοξη ταυτότητά του ἢ νὰ κάνει συμβιβασμούς. Ἄλλωστε, ἡ οὐσιαστική συμβολή μας δέν εἶναι ὁ συμβιβασμός ἢ ἡ σιωπή, ἀλλὰ ἡ σοβαρὴ κριτικὴ σκέψη, ἡ μαρτυρία τοῦ θησαυροῦ τῆς Ὁρθόδοξης παραδόσεως καὶ θεολογίας πρὸς πᾶσαν κατεύθυνση.

Παράλληλα μέ τὸν θεωρητικὸ διάλογο, στίς πολυθρησκευτικές κοινωνίες προσφέρονται σημαντικές εὐκαιρίες γιὰ ἕναν “διάλογο ζωῆς”. Ὁ τελευταῖος δέν ἀπαιτεῖ ἀποδοχὴ ἢ συμφωνία σέ θέματα θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλὰ ἐπικεντρώνεται στὴν κοινὴ ἀντιμετώπιση τῶν καθημερινῶν προβλημάτων. Στὴν Ἀλβανία π.χ., ὅπου ζοῦμε ἀκριβῶς σέ μιὰ τέτοια πολυθρησκευτικὴ κοινωνία, αὐτὸ ἔχουμε προσπαθήσει μέ ἐπιτυχία στὰ 20 τελευταῖα χρόνια

25 “Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν”, Ἐπίσκεψις, τεύχ. 692/2008, σ. 23-28. Βλ. πλειονα, His All Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew, Encountering the Mystery, Doubleday, New York, London 2008, σ. 216-224: The Importance of Interfaith Dialogue. Ἀναστασίου (Παννουλάτου), Παγκοσμιότητα καὶ Ὁρθοδοξία, Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2000, σελ. 136-168: Ὁ Διάλογος μέ τὸ Ἰσλάμ

δημοκρατικοῦ βίου. Ἐγκατάλειψη τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου ὀδηγεῖ στὴν ἀνάπτυξη νέων ἐκφράσεων θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ πού τελικά καταλήγουν σέ ἕναν ἄλλο, φοβερό “διάλογο”, ἀνάμεσα στίς αἰφνιδιαστικές ἐνέργειες τῶν τρομοκρατῶν καὶ τοὺς πυραύλους τῶν ἰσχυρῶν.

Ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξε τὸ 2007 ἡ πρόταση 138 μουσουλμάνων διανοουμένων πρὸς τὸ Βατικανό, τοὺς Προκαθημένους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τοὺς Ἀγγλικανούς κ.λπ. γιὰ τὴν ἀπό κοινοῦ μελέτη τῆς σημασίας τῆς ἐννοίας τῆς ἀγάπης στὸν Χριστιανισμό καὶ στὸ Ἰσλάμ²⁶. Ἡ ὁποία ὅμως ἔχει μείνει χωρὶς συγκεκριμένη συνέχεια.

4. Ἰδιαίτερα, τὰ κράτη καὶ οἱ λαοὶ πού ἀνήκουν στὸν ἐκ παραδόσεως χριστιανικὸ κόσμο ὀφείλουν νὰ γίνουν πιὸ συνεπεῖς στὰ θέματα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φτώχειας στὴν οἰκουμένη. Σέ ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου δεσπόζει ἡ βεβαιότητα ὅτι ἡ Δύση ἔχει φερθεῖ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ φέρεται ἄδικα. Αὐτὴ ἡ αἴσθησις τῆς ἀδικίας προκαλεῖ ὀργή, ἀγανάκτηση, διάθεση ἐκδικήσεως. Εἶναι γνωστὴ ἡ κριτικὴ πού ἀσκεῖται,

26 An Open Letter and Call from Muslim Religious Leaders – October 13, 2007. Ἡ ἐπιστολὴ ἀρχίζει: “Muslims and Christians together make up well over half of the world’s population. Without peace and justice between these two religious Communities, there can be no meaningful peace in the world. The future of the world depends on peace between Muslims and Christians. The basis for this peace and understanding already exists. It is part of the very foundational principles of both faiths: love of the one God, and love of the neighbour. These principles are found over and over again in the sacred texts of Islam and Christianity”. Βεβαίως, ἡ περαιτέρω ἐπιχειρηματολογία, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Κορανίου καὶ ἀναφορῶν στὴν Ἁγία Γραφή, ἐμπεριέχει πολλές δυσκολίες

ειδικότερα για τις ΗΠΑ, ότι στην περίπτωση της Μέσης Ανατολής υποστηρίζει ανεπιφύλακτα τό'Ισραήλ. Άλλ' έξάλλου, καί οί μουσουλμάνοι οφείλουν νά καταλάβουν ότι οί τζιχαδιστές αποτελούν καί γι' αὐτούς ἠθικό καί πολιτικό πρόβλημα. Ἡ ἀναστάτωση καί ἡ ἀπειλή θά συνεχίζονται ἐφόσον οί ἰσλαμικές κοινωνίες δέν παύουν νά χαρακτηρίζουν τίς δολοφονικές ἐνέργειες τῶν βομβιστῶν αὐτοκτονίας ὡς “μαρτυρικές”.

Ὅσον ἀφορᾷ στήν οὐσιαστική ἀντιμετώπιση τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, ἀλλά καί τῆς φτώχειας²⁷ τοῦ κόσμου, ἀπαιτεῖται ὑπέρβαση τῆς ἀδικίας, ἰσόρροπη ἀνάπτυξη καί καλλιέργεια τῆς ἀλληλεγγύης σέ ὅλα τά ἐπίπεδα. Κατά τήν εὐστοχη ἐπισήμανση τοῦ Μαχάτμα Γκάντι, “ἡ ἀνέχεια εἶναι ἡ χειρότερη μορφή βίας”. Στόν προηγούμενο αἰῶνα, πολλές ἀπό τίς καταπιεζόμενες κοινωνικές ὁμάδες προσανατολίσθηκαν πρός τό κομμουνιστικό σύστημα πού εἶχε ταυτισθεῖ μέ τόν ἱστορικό ὕλισμό. Σήμερα ἐμφανίζεται ἕνας ἄλλος πόλος ἔλξεως γιά κείνους πού κινοῦνται στά ὅρια τῆς ἐξαθλιώσεως, ἰδίως στήν Ἀσία καί τήν Ἀφρική: Ἐνα πολιτικό δυναμικό Ἰσλάμ, πού χρησιμοποιεῖ τή θρησκευτική πίστη χωρίς νά διστάζει γιά τίς πύο ἀκραίες μεθόδους. Οἱ οἰκονομικά ἀνεπτυγμένες κοινωνίες, πού ξεκίνησαν ἀπό τή χριστιανική παράδοση χωρίς ὅμως νά

27 Πά μιά γενική ἐνημέρωση στό θέμα τῆς φτώχειας βλ. D. Landes, *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are so Rich and Some so Poor*, Little, Brown and Company, London 1998. Ἀναστασίου (Παννουλάτου), “Οἱ θρησκείες καί ἡ φτώχεια τοῦ κόσμου”, περιοδ. Σύναξη, τεύχ. 94 (2005), σ. 41-52. M. Yunus, Πά ἕναν κόσμο χωρίς φτώχεια, μετφρ. ἀπό τά γαλλικά: Δ. Βούβαλη, Ἐκδ. Λιβάνη, Ἀθήνα 2007.

μείνουν συνεπεῖς στήν πληρότητα καί στίς ἀρχές τῆς, ἰδιαίτερα στήν ἀρχή τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ἀγάπης, πρέπει νά φροντίσουν νά γίνουν οὐσιαστικά δίκαιες στήν παγκόσμια εὐθύνη τους. Ἄν τά πλούσια ἔθνη συνεχίσουν νά ἀδιαφοροῦν γιά τήν ἐξαθλίωση ἑκατομμυρίων συνανθρώπων μας, μπορεῖ νά δοῦμε πολλές ἐκπλήξεις καί πολλές ἀναστατώσεις σέ διάφορα σημεῖα τοῦ πλανήτη.

- Μέσα στά ἀλλεπάλληλα ρήγματα ἀπό τίς ἀνθρώπινες διχοστασίες, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, καλεῖται νά συνεχίζει ἀδιάκοπα, σέ κάθε τόπο καί χρόνο, τή διακονία τῆς «καταλλαγῆς» (2 Κορ. 5:18-20), τῆς συμφιλίωσεως παγκοσμίων διαστάσεων πού πραγματοποίησε ὁ Χριστός. Ζώντας τό μυστήριο τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, τῆς Σαρκώσεως τοῦ Λόγου, τοῦ Σταυροῦ καί τῆς Ἀναστάσεως, ἡ Ἐκκλησία διακηρύσσει τήν ἀνεξιχνίαστη, **τήν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ** (Εφεσ. 3:19) καί ὑπογραμμίζει τήν ἱερότητα καί ἀξιοπρέπεια τοῦ κάθε ἀνθρωπίνου προσώπου, ἀνεξαρτήτως καταγωγῆς, ἐθνικότητος, θρησκείας, ἐνοχῆς ἢ ἀρετῆς. Ἐπίμονα τάσσεται κατά τῆς βίας. Πρό πάντων, τονίζει τό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀγαπήσει καί νά ἀγαπηθεῖ, διότι ἔτσι μόνο ὀλοκληρώνεται. «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ καί ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καί ὁ Θεός ἐν αὐτῷ »(Ἰω. 4:16). Γι αὐτό ἡ κεντρική ὀπτική γωνία, ἀπό τήν ὁποία βλέπει τήν εὐθύνη του ὁ χριστιανός στό τοπικό ἢ

παγκόσμιο επίπεδο, ή βασική πηγή έμπνευσεως και ένεργείας παραμένει ή αγάπη μέ τίς άπροσμέτρητες διαστάσεις της, όπως τήν αποκαλύπτει ή μορφή του Χριστού στην Άγία Γραφή.

Ή έλευθερία τής αγάπης δέν δεσμεύεται από τίς πεποιθήσεις του άλλου. «Μακάριος άνθρωπος ός πάντα άνθρωπον έξ ίσου αγαπήσαι δύναται» (Μάξιμος ό Όμολογητής)²⁸. Ή χριστιανική αγάπη έχει έξ όρισμού πανανθρώπινες, παγκόσμιες διαστάσεις.. Κανένα φραγμός δέν μπορεί νά τήν αναστείλει, ούτε έθνικός, ούτε θρησκευτικός. Αυτή “ή τελεία αγάπη έξω βάλλει τόν φόβον” (Α΄ Ίω. 4:18). Κάθε φόβο. Καί μάς γεμίζει δύναμη και έλπίδα.

28 Μαξιμου του Όμολογητου, Έκατοντάς πρώτη των περι αγάπης κεφαλαίων, Φιλοκαλία των ιερών νηπτικών, τόμ. Β΄, Αστήρ, Αθήναι 1975, σ. 5.

Έν κατακλείδι: Όλοι όφείλουμε νά αντισταθοΰμε στη χρησιμοποίηση τής θρησκείας για πολεμικές συγκρούσεις, καθώς και για τή στήριξη τής τρομοκρατίας. Ή τρομοκρατία δέν μπορεί νά εκπροσωπεί κανένα πολιτισμό. Συνιστά τήν άρνηση του πολιτισμού και τήν επάνοδο στη νοοτροπία τής ζούγκλας.

Πρέπει μέ κάθε τρόπο νά προστατευθεί ή οΰσία τής θρησκείας. Ή θρησκευτική έμπειρία, ή φορά προς τό επέκεινα, ανοίγει τόν νοΰ και τήν καρδιά του ανθρώπου προς τό Άπειρο αποκαλύπτοντας τίς πνευματικές δυνατότητές του. Τόν οδηγεί σε κοινωνία μέ τό Άγιο, μέ τόν Θεό, σε σχέσεις σεβασμού και αγάπης προς τούς συνανθρώπους του. Άλοιμόνο, αν αυτή ή φορά προς τά άνω διαστρεβλωθεί και γίνει πύραυλος έκτοξεύσεως μίσους.

Στήν εποχή μας, οί θρησκείες εξακολουθούν νά έχουν επιρροή, αλλά βεβαίως δέν καθορίζουν τίς αποφάσεις των πολιτικών ήγετων και των οικονομικών παραγόντων. Αυτές λαμβάνονται βάσει άλλων κριτηρίων και συμφερόντων. Συγχρόνως, έν τούτοις, ήγετικά χείλη των αντιμαχομένων χρησιμοποιούν θρησκευτική όρολογία, επικαλούμενοι τόν Θεό. Χρέος όλων των άληθινά θρησκευομένων είναι νά μήν αφήσουμε τή θρησκεία νά έμπλακεί στά γρανάζια τής τρομοκρατίας και νά τροφοδοτήσει μία τέτοια σύγκρουση. Θα χρειασθεί νά επαναλάβουμε: Κάθε έγκλημα στό όνομα τής θρησκείας είναι έγκλημα κατά της ίδιας τής θρησκείας. Κάθε μορφή βίας στό όνομα τής θρησκείας

βιάζει, μέ όλες τίς έννοιες, τήν ἴδια τή θρησκεία. Κανείς πόλεμος δέν εἶναι ἱερός.

Ἡ εἰρήνη μόνο εἶναι ἱερή.

Ὅταν ὀρισμένοι κύκλοι προσπάθησαν νά προσθέσουν θρησκευτικό τόνο στή σύγκρουση στά Βαλκάνια, εἶχαμε ἐπίμονα τονίσει (19.3.1998): «Οὐδείς ἔχει τό δικαίωμα νά χρησιμοποιεῖ τό ἅγιο λάδι τῆς θρησκείας γιά τήν ἐνίσχυση τῆς φωτιᾶς τῶν ἐνόπλων συγκρούσεων. Ἡ θρησκεία εἶναι θεῖο δῶρο γιά νά μαλακῶνει τίς καρδιές, νά ἐπουλῶνει τίς πληγές καί νά φέρνει εἰρηνικά τούς ἀνθρώπους πλησιέστερα».

Μιά τέτοια στάση προϋποθέτει συνεχῆ καλλιέργεια τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, πού ἐνεργοποιεῖ τίς εὐγενέστερες προσωπικές δυνάμεις καί στηρίζει τήν κοινωνική ἀλληλεγγύη καί τίς προσπάθειες γιά παγκόσμια εἰρήνη.

Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος με τον Κοσμήτορα της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών Καθηγητή Αθανάσιο Γαγάτση

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ali, Tariq, *The Clash of Fundamentalisms: Crusades, Jihads and Modernity*, Verso, London 2002, 2003. *Η σύγκρουση τῶν φονταμενταλισμῶν: Σταυροφορίες, Τζιχάντ καὶ Νεωτερικότητα*, μετφρ. Σ. Μιχαήλ, ἐκδ. Ἄγρα, Ἀθήνα 2003.
2. Ahmed S. Akbar, *Islam under Siege: Living Dangerously in a Post-Honor World*, Polity, Cambridge, U.K., 2003.
3. Al-Khattar, A. M., *Religion and Terrorism. An Interfaith Perspective*, Praeger, Conn., Westport 2003.
4. Βαρβιτσιώτης Ἴ., Ρούσσος Σ., *Τυφλοί στρατοί. Η Δύση και η απειλή του ισλαμικού φονταμενταλισμοῦ*, Καστανιώτη, Ἀθήνα 2008.
5. Basbous, A., *L'islamisme: Une révolution avortée*, Hachette, Paris 2002. *Ισλαμισμός, μια αποτυχημένη επανάσταση*, μετφρ. Σ. Γ. Βλοντάκης, Παπαδήμας, Ἀθήνα 2003.
6. Berman, E., *Radical, Religious, and Violent: The New Economics of Terrorism*, MIT, Cambridge, MA 2009.
7. Blom, Am., Laetitia, B., Martinez, L., *The Enigma of Islamic Violence*, C. Hurst & Co., London 2007.
8. Bobbitt, Ph., *Terror and Consent. The Wars for the Twenty-first Century*, A.A. Knopf, New York 2008.
9. Bruce, St., *Fundamentalism*, Polity, Cambridge 2008.
10. Burgat, Fr., *Face to Face with Political Islam*, I. B. Tauris, London 2003.
11. Catherwood, C., *Religion and Terrorism*, Polity, Cambridge 2009.
12. Daniel, J., *Ὁ Θεός εἶναι φανατικός*, μετφρ. Ἀ. Πανταζόπουλος, Πόλις, Ἀθήνα 1998.

13. Desai, M., *Rethinking Islamism: The Ideology of the New Terror*, I. B. Tauris, New York 2007.
14. Dekmejian R. Hrair, *Islam in Revolution: Fundamentalism in the Arab World*, Syracuse University Press *Επαναστατημένο Ἰσλάμ: Ὁ φονταμενταλισμός στὸν ἀραβικὸ κόσμο*, μετφρ. Ἀ. Μπαλοπούλου, Παπαζήσης, Ἀθήνα 2007.
15. Gartenstein-Ross, D., *My Year inside Radical Islam: A Memoir*, Penguin, New York 2007.
16. Geoffroy, M., et Vaillancourt, J. G., *La religion à l'extrême*, Mediaspaul, Montreal, Canada 2009.
17. Giustozzi, Ant., *Koran, Kalashnikov and Laptop: The Neo-Taliban Insurgency in Afghanistan*, Hurst, London 2007.
18. Goddard, H., *A History of Christian-Muslim Relations*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2000.
19. Habeck, M., *Knowing the Enemy*. Μετφρ. Μ. Μπενά, *Οι μαχητές τοῦ Θεοῦ, Η ἰδεολογία και τα συνθήματα του Ἱεροῦ Πολέμου*, Τουρίκης, Ἀθήνα 2008.
20. Hadsell, H., Stückelberger, Chr., *Overcoming Fundamentalism. Ethical Responses from Five Continents*, Globethics.net, Geneva 2009.
21. Halliday, Fr., *Islam and the Myth of Confrontation: Religion and Politics in the Middle East*, I. B. Tauris, London 1996.
22. Hider, J., *The Spiders of Allah. Travels of an Unbeliever on the Frontline of Holy War*, St. Martin's Griffin, New York 2009.
23. Hoffman, Br., *Inside Terrorism*, Victor Gollancz, London 1998.

24. Jones, J. W., *Blood That Cries Out from the Earth. The Psychology of Religious Terrorism*, Oxford UP, New York 2008.
25. Juergensmeyer, M., *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, University of California Press, Berkeley, London 2001.
26. Kepel, G., *Jihad, expansion et déclin de l'islamisme*, Έλλην. Τζιχάντ - Ο ιερός πόλεμος, μετφρ. Ανδρ. Πανταζόπουλος, Α. Μπαλοπούλου, Ε. Τσερεζόλε, Καστανιώτη, Άθήνα 2001.
27. Khoury, Th., Grundmann, H-P, Ekk. Muller (hr gb), *Krieg und Gewalt in den Weltreligionen. Fakten und Hintergründe*, Herder, freiburg, Basel, Wien 2003.
28. Kuftaro, Ah., *The Way of Truth*. World Quran School, Damascus 2004.
29. Kuriakose, K. K., *Religion, Terrorism and Globalization. Nonviolence: a New Agenda*, Nova Science, New York 2006.
30. Landes, D. S., *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are so Rich and Some so Poor*, Little, Brown and Company, London 1998.
31. Laqueur, W., *Terrorism Reader*, Wild Wood House, London 1979.
32. *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford UP, New York 1999; 2nd ed. Phoenix, London 2001.
33. Luttwak, E., *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Belknap of Harvard UP, Cambridge, Mass 2009.
34. Λυγερός, Σταύρος, *Σταυροφόροι χωρίς σταυρό. Ισλαμική τρομοκρατία, Η.Π.Α. και Νεοοθωμανισμός, Λιβάνης, Άθήνα 2010.*

35. Μάζης, Ι., *Γεωγραφία του Ισλαμικού κινήματος στην μέση Ανατολή, Παπαζήσης, Αθήνα 2002.*
36. Marshall, D., *God, Muhammad and the Unbelievers: A Qur'anic Study*, Curzon, Surrey 1999.
37. Napoleoni, Lor., *Modern Jihad: Tracing the Dollars Behind the Terror Networks*, Έλλην. Οικονομία του τρόμου - Ο Νέος Ιερός πόλεμος, μετφρ. Ερρ. Μπαρτζινόπουλος, Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2005.
38. Οσάμα Μπίν Λάντεν, *Πώς φτάσαμε στις 11 Σεπτεμβρίου 2001*, Συλλογικό έργο, Κάκτος, Άθήνα 2001.
39. Πάτελος, Γ., *Το σύγχρονο Ισλάμ, η συνάντηση με τη Δύση. Μια ιστορική και πολιτική προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης, Άθήνα 2006.
40. Peters, R., *Jihad in Classical and Modern Islam*, Markus Wiener Publ., Princeton 1996.
41. Rashid, Ah., *Le retour des talibans*, Delavilla, Paris 2001.
42. Rodinson, M., *Ίσλαμ και καπιταλισμός*, μετφρ. Δ. Κούρτοβικ, Κάλβος, Άθήνα 1980.
43. Roy, Ol., *L'Islam Mondialisé, Seuil, Paris 2002.* Άγγλ. μετφρ. *Globalized Islam: The Search for a New Ummah*, Hurst, London 2004.
44. Rudolph, P., *Jihad in Classical and Modern Islam. A Reader*, Markus Wiener, Princeton, NJ 1995.
45. Saikal, Am., *Islam and the West: Conflict or Cooperation?* Palgrave Macmillan, New York 2003.
46. Smith, L., *The Strong Horse: Power, Politics and the Clash of Arab Civilizations*, Doubleday, New York 2010.

47. Stauber, Ol., Islamism, Terrorism, and the Political Distortion of Religion, Chicago 2006.
48. Σωτηρόπουλος, Δ. Α., Χουλιάρας, Α., Ρούσσοι, Σ., Σκλιάς, Π., Ό Τρίτος Κόσμος. Πολιτική, κοινωνία, οικονομία, διεθνείς σχέσεις, Παπαζήσης, Αθήνα 2005.
49. Thomas, S., The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations. The Struggle for the Soul of the Twenty-first Century, Palgrave Macmillan, New York 2005.
50. Townshend, Ch., Terrorism: A Very Short Introduction, Oxford UP, Oxford 2002.
51. Weigel, G., Faith, Reason and the War Against Jihadism: A Call to Action, Doubleday, New York 2007.

Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος με την κ. Μέμα Λεβέντη και τον κ. Τάσο Λεβέντη

Συνέντευξη στην
Αντιγόνη Σολομωνίδου – Δρουσιώτου
για την εφημερίδα Ο Φιλελεύθερος

Κυριακή, 27 Ιουνίου 2010

Μια συνέντευξη ανθρώπινη με τον Αρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας Αναστάσιο, με τα μάτια να βουρκώνουν κάποιες στιγμές, για να δηλώσει με την ταπεινότητα που τον χαρακτηρίζει: **Μείναμε κοντά στους απλούς ανθρώπους που είχαν ανάγκη, σε φτωχικές συνθήκες, όχι για 1-2 χρόνια αλλά για δεκαεennέα.** Συμφιλιώθηκε με την καχυποψία των άλλων. Έκανε πράγματα που αποδείκνυαν την αλήθεια. Όλες οι ενέργειες του ήταν και είναι θετικές για το λαό της Αλβανίας και για το λαό της Ελλάδος και γενικότερα των Βαλκανίων. Καταξιώθηκε με το σεβασμό όλων, όχι μόνο του ποιμνίου του.

Τρομοκρατικές ενέργειες και θρησκευτική συνείδηση», η διάλεξη που δώσατε όταν σας αναγόρευσε σε Επίτιμο Διδάκτορα η Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου. Τις ζήσατε από πρώτο χέρι. «Μαύρο στρατηγό», σας αποκαλούσε μερίδα του Τύπου πιέζοντας την πολιτική ηγεσία να σας διώξει.

Τα πρώτα χρόνια ήταν δύσκολα, δέσποζε μια ιδιότυπη καχυποψία. Είχα πάει αρχικά ως Πατριαρχικός Έξαρχος, για να δω τι απέμεινε από την Εκκλησία που ήταν διαλυμένη επί 23 χρόνια. Πολλοί δεν πίστευαν ότι αυτή ήταν η αποστολή μου, είχαν διάφορες υποψίες. Έρχεται από την Ελλάδα, πιθανώς και με άλλες επιδιώξεις.

Πώς αντιμετωπίζεται η καχυποψία;

Κατ' αρχή προσπάθησα να την κατανοήσω με τη σκέψη:

Άνθρωποι οι οποίοι από τα παιδικά τους χρόνια μεγάλωσαν με τη βεβαιότητα ότι δεν υπάρχει Θεός, ότι τα πάντα ερμηνεύονται από την πάλη των τάξεων και τα πολιτικά ενδιαφέροντα, πώς να αποδεχτούν ότι εγώ είμαι εκεί διότι πιστεύω στον Θεό, στον Θεό της αγάπης, και ότι πηγαίνω για να τους βοηθήσω; Έπρεπε λοιπόν να συμφιλιωθώ με την καχυποψία των άλλων, να κάνω αυτό που πρέπει και τα πράγματα θα αποδείκνυαν την αλήθεια.

Έτσι, προχώρησα ήρεμα στην εκτέλεση του καθήκοντός μου, προσπαθώντας όλες οι ενέργειες να είναι θετικές και για το λαό της Αλβανίας και για το λαό της Ελλάδος και γενικότερα των Βαλκανίων.

Υπήρχαν στιγμές δύσκολες που σκεφτήκατε να φύγετε;

Υπήρξαν πολλές στιγμές δύσκολες αλλά όχι τόσο ώστε να τα εγκαταλείψω λόγω των αντιξοοτήτων. Υπήρξε μια περίοδος στην οποία άρχισε η υπονόμευση από εκεί που δεν την περίμενε κανείς.

Από συνεργάτες σας;

Όχι τόσο από συνεργάτες. Κυρίως από ανθρώπους οι οποίοι είχαν τη δική τους αντίληψη για το τι δέον γενέσθαι στην Αλβανία.

Πολιτική;

Πολιτική και θρησκευτική. Στην Αλβανία υπάρχει μια ιδιοτυπία η οποία δεν είναι πολύ γνωστή στα περιβάλλοντα της Ελλάδος και

της Κύπρου. Οι χριστιανοί ορθόδοξοι δεν είχαν όλοι τους την ίδια εθνική καταγωγή. Υπήρξε λοιπόν τον πρώτο καιρό μια τάση να δημιουργηθούν μικρές ανεξάρτητες ομάδες με επιρροή από τις γύρω μεγάλες Εκκλησίες. Η δική μου θέση ήταν όλοι οι ορθόδοξοι να είμαστε μαζί, ανεξαρτήτως καταγωγής ή γλώσσας. Αυτό μερικοί δεν το ήθελαν.

Γιατί μείνατε;

Διότι ήξερα ότι ο ορθόδοξος λαός είχε ανάγκη από έναν άνθρωπο με εμπειρία στα εκκλησιαστικά, που θα τον αγαπήσει πραγματικά και θα σταθεί κοντά του στις δύσκολες στιγμές. Πήγα αρχικά ως Πατριαρχικός Έξαρχος για να μελετήσω τις συνθήκες, να υποβάλω σχετική έκθεση. Κατόπιν θα επέστρεφα στα καθήκοντά μου. Ήμουν τακτικός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και είχα τη θέση μου ως Επίσκοπος- Γενικός Διευθυντής της Αποστολικής Διακονίας. Όταν ετοιμάστηκα να φύγω, πολλοί Ορθόδοξοι με πίεσαν να μείνω. Απάντησα ότι αν ήθελαν κάτι τέτοιο, θα έπρεπε να το ζητήσουν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και να το αποδεχθεί η αλβανική κυβέρνηση. Μια αντιπροσωπεία επισκέφθηκε το Πατριαρχείο και ζήτησε να επανιδρυθεί το συντομότερο η Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Αλβανίας. Στις 24 Ιουνίου 1992 μου ανήγγειλαν από το Πατριαρχείο ότι είχα εκλεγεί Αρχιεπίσκοπος και μαζί με μένα άλλοι τρεις Μητροπολίτες. Εξήγησα ότι έπρεπε να ενημερώσουν σχετικά την αλβανική κυβέρνηση.

Ο Πρόεδρος ήταν ο νυν Πρωθυπουργός ο καθηγητής Μπερίσα ...

με τον οποίο είχα άριστες σχέσεις τον πρώτο χρόνο, αλλά δεν δεχόταν να με δει, διότι νόμιζε ότι παιζόταν κάποιο παιχνίδι πίσω από τις πλάτες του. Περίμενα λοιπόν από τις 24 μέχρι τις 30 Ιουνίου. Τότε με δέχθηκε για να μου δηλώσει ότι, παρά τις δυσκολίες που υπήρχαν, δέχονται τον έως τότε Πατριαρχικό Έξαρχο, αλλά όχι τους άλλους τρεις, επίσης ελληνικής καταγωγής. Έπρεπε να αποφασίσω αν θα προχωρούσα μόνος μου, και μάλιστα ξυπόλητος στα αγκάθια, ή θα αποσυρόμουν για να αναλάβουν άλλοι την ευθύνη. Τελικά έδωσα το μεγάλο μήνυμα στις 12 Ιουλίου και υπέγραψα επάνω στο ανοικτό Ευαγγέλιο. Ήταν η περικοπή της Μεγάλης Παρασκευής.

Ο δρόμος της σταύρωσης;

Έπρεπε να αποδεχθείς ότι δεν πήγαινες σε ένα θρόνο δυνάμεως, δόξης, ανέσεως. Πορευόσουν σε μια απαιτητική και αμφιβόλου επιτυχίας αποστολή.

Ήλθε η Ανάσταση;

Η Ανάσταση δεν έρχεται μετά το σταυρό, η Ανάσταση συνυπάρχει με τον σταυρό. Γνώριζα από εκείνη την στιγμή το τι με περίμενε. Έπρεπε να ξεπεράσω και τον φόβο της αποτυχίας. Τράβα μπροστά. Να σου φτάνει ο Θεός, συμβούλευα από χρόνια τον εαυτό μου.

Αν δεν το είχατε όμως αυτό από μικρός ίσως να μην δεχόσασταν;

Γεννήθηκα Νοέμβριο του 1929. Άρχισα να καταλαβαίνω τον κόσμο στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην κατοχή, σε μια εποχή που έβλεπα τους ανθρώπους γύρω μου να πεθαίνουν από την πείνα. Περίμενα τον αδελφό μου αν θα γύριζε από το μέτωπο. Είχαμε μάθει ως παιδιά να βλέπουμε κατάματα το θάνατο και τον πόνο. Αυτό μας είχε ωριμάσει και νομίζω ότι μας βοήθησε κατόπιν να προχωρούμε με τόλμη. Έπρεπε να κάνουμε ό,τι θετικότερο, όχι μόνο για τον εαυτό μας αλλά και για τους γύρω μας, και για την πατρίδα μας.

Γι' αυτό ακολουθήσατε το δρόμο της ιερωσύνης;

Η αγάπη και η επίδοση μου ήταν τα μαθηματικά και προς τα εκεί θα προχωρούσα. Η δική μου γενιά αντιμετώπισε το ερώτημα, τι είναι καλύτερο για μια νέα κοινωνία, για το μέλλον της πατρίδος. Πολλοί συμμαθητές μου πίστευαν ότι τη λύση θα αποτελούσε η κομμουνιστική γραμμή, η οποία θα έφερνε την ισότητα. Μια άλλη ομάδα, στην οποία ανήκα κι εγώ, πιστεύαμε ότι τελικά μέσα στην αγάπη και την ελευθερία, όπως τις αποκαλύπτει το Ευαγγέλιο, θα μπορούσε να υπάρξει κάτι ουσιαστικό. Έτσι πήραμε την απόφαση. Είναι πολύ προσωπικές αυτές οι στιγμές και φοβούμαι ότι όσο τις φέρνει κανείς στη δημοσιότητα, αλλοιώνονται, κινδυνεύουν να χάσουν την ιερότητα της σιωπής.

Πείτε μας κάτι έστω συμβολικό.

Στο πίσω μέρος του εγκολπίου που φορώ υπάρχει ένα σημάδι, το οποίο είναι δυο στάχια και στη μέση ένας σταυρός. Υπήρξε μια πολύ κρίσιμη ώρα στη ζωή μου. Είχα τελειώσει το Πανεπιστήμιο. Στην τελευταία φάση της θητείας μου στο στρατό, ήμουν αρχηγός της Σχολής Διαβιβάσεων. Τη Μεγάλη Εβδομάδα βρισκόμουν σε μια έντονη περισυλλογή. Την Μεγάλη Τρίτη διαβάζεται ένας στίχος από το κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο. Αυτός λέει, «εάν μη ο κόκκος του σίτου πεσών εις την γήν αποθάνη, αυτός μόνος μένει, εάν δε αποθάνη, πολύν καρπόν φέρει». Αυτός ο στίχος ακολουθεί τη συνάντηση του Ιησού με τους Έλληνες. Πολλές φορές διαβάζεις ευαγγελικούς στίχους και σου είναι αδιάφοροι, μερικές φορές όμως είναι τέτοιες οι συνθήκες ζωής που σου αποκαλύπτουν κάτι το μοναδικό. Εκείνη τη Μεγάλη Τρίτη πήρα την οριστική απόφαση. Έπρεπε, όχι απλά να δώσω κάτι στην Εκκλησία, αλλά να δοθώ.

Μετανιώσατε για κάτι;

Αρκετές φορές έκανα λάθη στις επιλογές μου, πολλές φορές θύμωσα.

Καταφέρνετε να τιθασέψετε το θυμό σας;

Δεν τα καταφέρνω πάντα. Δεν ανήκω στους ανθρώπους που δεν κάνουν λάθη, αλλά ξέρω ότι η λύση είναι να προσπαθήσει κανείς να μην τα επαναλάβει και να ζητήσει συγγνώμη από αυτόν που λύπησε.

Υπάρχει κάποιο μεγάλο λάθος;

Ορισμένες φορές έκανα αυστηρή αξιολόγηση ορισμένων ανθρώπων και ίσως να τους αδίκησα. Επίσης, υπήρξαν περιπτώσεις που έδειξα εμπιστοσύνη σε ανθρώπους που δεν την άξιζαν. Χρειάζεται αδιάκοπη επαγρύπνηση Ο διάβολος κυνηγά περισσότερο τους θρησκευτικούς

Βιώσατε το ελληνικό κουσούρι να μην αποδέχεται τον άλλο όταν κάνει κάτι καλύτερα από σένα;

Κουσούρι όχι μόνο ελληνικό αλλά πανανθρώπινο. Η ζήλια είναι το μεγάλο πρόβλημα και στα θρησκευτικά περιβάλλοντα. Μην ξεχνάτε, στην αρχαία Ελλάδα, πόσοι, που σήμερα τους θυμόμαστε με ευγνωμοσύνη, πέθαναν σε εξορία. Δεν υπάρχει μόνο το «Οιδιπόδειο» σύμπλεγμα αλλά και το «Αριστείδιο» σύμπλεγμα όπως το λέω, «ο τάδε είναι πολύ καλός, μιλούν συνεχώς επαινετικά γι' αυτόν, ας εξοστρακισθεί».

Από τους θρησκευτικούς κύκλους περιμένει κανείς την αγάπη.

Εδώ είναι μια απλοποίηση. Οι λεγόμενοι θρησκευτικοί κύκλοι είναι και αυτοί άνθρωποι. Ο διάβολος τους κυνηγά περισσότερο. Και αν δεν μπορεί να τους πιάσει για φιλοχρηματία ή για θέματα που σχετίζονται με την ηθική, τους πιάνει με τη ζήλια, την υποκρισία, τη μικροψυχία. Χρειάζεται μια αδιάκοπη επαγρύπνηση.

Πώς μπορείς να αντιμετωπίσεις τις αναπάντεχες δυσκολίες και τις ανθρώπινες αδυναμίες;

Με την αφοσίωση στην αποστολή σου. Για άλλα πράγματα στη ζωή μου είχα προετοιμαστεί. Για να γίνω καθηγητής έκανα συγκεκριμένες σπουδές. Για την Αφρική επίσης. Για την Αλβανία, δεν είχα προετοιμαστεί, μου ήλθε απότομα. Ήξερα λοιπόν ότι είχα αποδεχτεί μια κρίσιμη αποστολή που απαιτούσε θυσίες. Οι προσωπικές όμως στιγμές δεν είναι εύκολο να γίνουν συνέντευξη. Τις δύσκολες ώρες η παρηγοριά μου είναι το μικρό εκκλησάκι στο διαμέρισμά μου, όπου καταφεύγω, γονατίζω, σκέφτομαι, προσεύχομαι και στο τέλος παίρνω τις αποφάσεις μου.

Παίρνετε εύκολα αποφάσεις;

Όχι πάντα. Συζητώ πολύ με τους συνεργάτες μου, αλλά η τελική απόφαση είναι προσωπική. Δεν σας κρύβω ότι τον πρώτο καιρό άνθρωποι που ήταν πολύ κοντά μου, με συμβούλεψαν να μην κάνω το λάθος να μείνω στην Αλβανία, διότι δεν θα γινόταν τίποτα. Η Αλβανία είναι τόπος σκληρός, γεμάτος απρόοπτα, ήμουν όχι απλώς ξένος, αλλά από την Ελλάδα. Έχει σημασία να αποδέχεσαι ακόμη και τον κίνδυνο μιας πιθανής αποτυχίας, όταν πηγαίνεις σε μια αποστολή η οποία ξέρεις ότι είναι ιερή αλλά δεν είναι βέβαιο το αποτέλεσμα.

Ζείτε σε μια μουσουλμανική χώρα και καταφέρατε οι διώκτες σας, η αλβανική κυβέρνηση, να σας τιμήσει. Τη δική σας εμπειρία μπορεί να τη ζήσουμε και εμείς στην Κύπρο;

Η αληθινή τιμή ήταν η αγάπη και η αφοσίωση των ανθρώπων. Υπενθυμίζω κάτι που συνέβη αρκετά χρόνια πριν. Το 1994 ήταν ακόμα η εποχή κατά την οποία επικρατούσε η άποψη ότι ο Έλληνας Αρχιεπίσκοπος πρέπει να φύγει. Ετοιμάστηκε σχέδιο Συντάγματος που έλεγε ότι οι αρχηγοί των τεσσάρων μεγάλων θρησκευτικών κοινοτήτων θα πρέπει να έχουν ζήσει τουλάχιστον 20 χρόνια στην Αλβανία. Όλοι ήξεραν ότι έγινε για να εκδιωχθεί ο ορθόδοξος Αρχιεπίσκοπος. Οι ορθόδοξοι Αλβανοί, κυρίως στην Κορυτσά, διεμήνυσαν στους πολιτικούς ότι, αν δεν αφαιρούσαν αυτό το άρθρο, δεν θα ψήφιζαν το Σύνταγμα. Δεν τους πίστεψαν. Τελικά το Νοέμβριο του 1994, ήλθε το αποτέλεσμα που τους αιφνιδίασε. Δεν είχαν ψηφίσει το Σύνταγμα οι Αλβανοί ορθόδοξοι και πολλοί από τους μουσουλμάνους. Αυτά για μένα ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικό. Όσο αφορά στην Κύπρο, εδώ έχετε άλλες συνθήκες και δεν πρόκειται να αντιγράψετε κάτι που γίνεται σε άλλη χώρα.

Δεν λέω να αντιγράψουμε, αλλά το πώς επουλώνονται οι πληγές, το πώς καταλαγιάζει ο πόνος και το μίσος.

Θα απαντήσω περιγράφοντας μια προσπάθεια, παρά μιλώντας ευθέως. Όταν βρέθηκα στην Αλβανία ήταν η εποχή των φοβερών ανακατατάξεων στα Βαλκάνια. Ήξερα ότι όχι απλώς ήμουν ξένος

αλλά και Έλληνας, για ορισμένους επικίνδυνος. Η προσπάθεια μου από την πρώτη βδομάδα που πάτησα το πόδι μου ήταν να δημιουργήσω καλές σχέσεις με τους ανθρώπους που ανήκουν σε άλλες θρησκευτικές κοινότητες. Πηγαίνοντας στις λαϊκές συνοικίες έβλεπα δέκα οικογένειες ορθόδοξες σε μια πολυκατοικία με 50 οικογένειες μουσουλμανικές. Ακούγοντας το τι είχε γίνει στο Σεράγεβο όπου είχαν ζήσει οι άνθρωποι επί αιώνες μαζί, έλεγα στον εαυτό μου: Αν συμβεί μια τέτοια τρέλα εδώ τι κάνεις, πώς βοηθάς τους ανθρώπους; Με καλάσνικοφ; Μόνο καταβάλλοντας προσπάθεια για να υπάρχουν άριστες σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων στο σύνολο. Και αυτό βοήθησε.

Οι δικές σας επιστημονικές μελέτες...

Ήταν για τα αφρικανικά θρησκευτάματα, διότι επρόκειτο να εργασθώ ιεραποστολικά στην Αφρική. Αλλά όταν άρχισα να διδάσκω στο Πανεπιστήμιο είδα ότι το πιο επείγον για τους φοιτητές μου δεν ήταν αυτό με το οποίο εγώ είχα ασχοληθεί, αλλά τα μεγάλα θρησκευτάματα, ιδιαίτερα το Ισλάμ. Δούλεψα πέντε χρόνια για να γράψω για το Ισλάμ ένα εγχειρίδιο. Ήθελα να γνωρίσω καλύτερα αυτή τη θρησκεία. Και αυτό με βοήθησε στην ορθή αντιμετώπισή της μέσα στην Αλβανία.

Ποιά είναι;

Οι καλές προσωπικές σχέσεις με τους αρχηγούς όλων των θρησκευτικών κοινοτήτων. Η αγάπη και η αλήθεια έχουν μια

δύναμη διεισδυτική και πειστική. Με τη χάρη του Θεού πετύχαμε να έχουμε άριστες σχέσεις. Τώρα οι πολιτικοί μας διαλαλούν σε όλη την Ευρώπη και την Αμερική ότι η Αλβανία είναι πρότυπο στην ειρηνική συνύπαρξη των θρησκευτικών κοινοτήτων. Εμείς προσθέτουμε ότι πρέπει να φροντίσουν να ακολουθήσουν το παράδειγμά μας.

Συναντηθήκατε με τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου;

Βεβαίως. Ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Χρυσόστομος είχε την καλοσύνη να με υποδεχθεί στο αεροδρόμιο και να με συνοδεύσει στην αναχώρηση. Ήταν παρών στο Πανεπιστήμιο, παρέθεσε ευγενικό γεύμα στην Αρχιεπισκοπή. Οι σχέσεις μας είναι αδελφικές και εγκάρδιες και οι συζητήσεις μας πάντοτε γόνιμες. Η φιλοξενία του είναι αρχοντική.

Εμείς μπορούμε να ακολουθήσουμε το δικό σας παράδειγμα;

Όχι. Δεν πρέπει να ακολουθήσετε το δικό μας επιμέρους παράδειγμα. Θα ακολουθήσετε το αιώνιο παράδειγμα του Χριστού. Κάθε τοπική Εκκλησία έχει τα δικά της προβλήματα. Γενικά όμως, οι σχέσεις μας στη σημερινή κοινωνία με τις ποικίλες απόψεις και αντιθέσεις πρέπει να διέπονται από την αρχή ότι δεν φοβόμαστε τον άλλο επειδή έχει διαφορετικές αντιλήψεις. Τον αποδεχόμαστε, τον αγαπούμε, συνδιαλεγόμαστε μαζί του. Αλλά έχουμε τις δικές μας απόψεις. Δεν κάνουμε υποχώρηση δήθεν για να τον προσεγγίσουμε, είμαστε αληθινοί. Όλα αυτά είναι βασικές

γραμμές της ορθοδόξου παραδόσεως. Αυτά πρέπει να ακολουθήσουμε όλοι, οπουδήποτε και αν βρισκόμαστε.

Το θρησκευτικό συναίσθημα ...

Είναι πάρα πολύ ευαίσθητο, είναι σαν το μυαλό μας. Μια σταγόνα κάνει ένα ευφύεστατο μυαλό να αχρηστεύεται. Ο θρησκευτικός φανατισμός εύκολα μπορεί να αλλοιώσει την ουσία της θρησκευτικής συνείδησης και πρέπει όλοι να προσέχουμε.

Και οι ορθόδοξοι;

Ο ιός του φανατισμού μπορεί να προσβάλει διαφόρους ανθρώπους και λαούς. Φυσικά, δεν θα εκφραστεί με τον ίδιο τρόπο. Ένας Ορθόδοξος, δεν θα πάρει ένα καλάσνικοφ για να σκοτώσει κάποιον. Θα χρησιμοποιήσει ίσως μια μοντέρνα τηλεοπτική κάμερα, θα βρει μερικούς που θα διατυμπανήσουν ότι ο τάδε Επίσκοπος η Αρχιεπίσκοπος συνέφαγε με κάποιον καθολικό ή προτεστάντη. Πολλοί άνθρωποι σήμερα αισθάνονται φοβερή ανασφάλεια. Και προσπαθούν να υπάρχουν υβρίζοντας τους άλλους. Όλοι έχουμε ανάγκη αυτοκριτικής και διόρθωσης

Κάποιες Εκκλησίες έχουν πολλά λεφτά. Η Εκκλησία θεωρείται από ορισμένους ότι είναι οι κληρικοί, οι Επίσκοποι, εκείνοι που έχουν την ευθύνη της διοικήσεως. Δεν είναι έτσι.

Την Εκκλησία την αποτελούν όλοι όσοι είναι βαπτισμένοι, συνεπώς όλοι έχουμε ανάγκη αυτοκριτικής και διορθώσεως. Μια

τοπική Εκκλησία, όπως και ένα οργανωμένο κράτος, πρέπει να έχει οικονομική επάρκεια. Αρκεί οι πόροι να χρησιμοποιούνται ορθά σε έργα αγάπης.

Μα κάποιες Εκκλησίες έχουν επιχειρήσεις, μετοχές, και την ίδια στιγμή εσείς στην Αλβανία αγωνίζεστε για ένα κομμάτι ψωμί.

Καταλαβαίνω τι θέλετε να πείτε μεταξύ των λέξεων. Εμείς στην Αλβανία είμαστε φτωχοί και δεν θα μπορούσαμε μόνοι μας να κάνουμε πολλά πράγματα. Ευτυχώς είμαστε πλούσιοι σε φίλους και το πρώτο διάστημα κατορθώσαμε να επιτύχουμε πράγματα που δεν είχαμε φανταστεί, αλλά δεν είμαστε αυτόνομοι οικονομικά. Για μένα λοιπόν είναι μεγάλη μέριμνα, καθώς σκέπτομαι τη μετά Αναστάσιο περίοδο, τι θα γίνει με τους ανθρώπους που δεν θα έχουν τόσους φίλους και συμπαραστάτες.

Τι γίνεται με τους μισθούς των ιερέων;

Εμείς δεν έχουμε κράτος από πίσω μας. Άρα και το οικονομικό θέμα υπάγεται στα προβλήματα της Εκκλησίας. Απλώς θέλει σωστές λύσεις. Σωστή διαχείριση, λιτότητα ζωής των υπευθύνων και αλληλεγγύη.

Τι ευχή κάνετε;

Να είμαστε συνεπείς και αληθινοί, να ζούμε αυτό που πιστεύουμε. Δεν είναι εύκολο να αγαπάς αληθινά, να συγχωρείς αληθινά. Δεν είναι εύκολο να κατανοείς τον διαφορετικό και να τον δέχεσαι ως

αδελφό σου. Γενικά, δεν πιστεύω σε ένα εύκολο Χριστιανισμό. Τα δύσκολα αξίζουν.

Είναι εύκολο να αγαπήσεις ένα μουσουλμάνο;

Όταν σκεφθείς ότι δεν υπάρχει άλλος Θεός για σένα και άλλος Θεός για τον μουσουλμάνο, γιατί να μην τον αγαπήσεις; Υπάρχουν υπέροχοι άνθρωποι οι οποίοι γεννήθηκαν σε μια άλλη θρησκεία. Δεν ήταν δική τους η επιλογή και ούτε δική μας για να καμαρώνουμε. Δεν υπάρχει δικός μας Θεός και ξένος, ένας είναι ο Θεός.

Και των καθολικών;

Βλέπω ότι αγαπάτε το χιούμορ... Βεβαίως. Στην Καινή Διαθήκη ορίζεται ότι «ο Θεός αγάπη εστί και ο μένων εν τη αγάπη εν τω Θεώ μένει και ο Θεός εν αυτώ».». Αυτός ο ορισμός είναι για μένα ο πιο τολμηρός, ο πιο ακριβής και πάντα επίκαιρος.